

Kreikan kielen historia indoeuroopasta Bysanttiin

syksy 2009
Kalle Korhonen

Alustava ohjelma

HUOM. *Ei luentoa 1.12.!*

9.9.	Kielen historia - yleistä	13.10.	Koiné hellenistisellä ajalla; vanhojen murteiden katoaminen; muiden kielten vaikutus
15.9.	Indoeuroopasta kreikkaan; mykeneläinen kielimuoto	14.10.	
16.9.		20.10.	Kreikka roomalaisajalla; yhteiselo latinan kanssa
22.9.	Aakkoskreikan murteet	21.10.	
23.9.	kirjallisuudessa ja dokumenteissa	3.11.	Kreikka myöhäisantiikissa; kristinuskon vaikutus
29.9.	Joonia ja attika 400-l. alkupuolella	10.11.	
30.9.	Voiko puhua Attikan "standardista"?	17.11.	Bysantin kreikkaa 500-luvulta 1100-luvulle; Balkanin kielet
6.10.	Klassisen attikan fonologia	24.11.	
7.10.	Suur-attikasta koinéhen	8.12.	"Mikrohistoria": Kreikan kaksi vuosituhatta Sisiliassa
		15.12.	tentti

2

Peruskäsitteitä

- ★ *prosodia* = sävelkulku, painotus yms.
- ★ *fonologia* = äänneoppi
- ★ *morfologia* = muoto-oppi
- ★ *syntaksi* = lauseoppi
- ★ *semantiikka* = merkitykset
- ★ *pragmatiikka* = kielen käyttö tekstissä ja puheessa

- ★ *synkronia* = kielen tila tietyllä hetkellä
- ★ *diakronia*, *diakroninen* = kieli suhteessa aikaan

3

Kielen historian tutkimus

- ★ kieliä pidettiin hyvin pitkään muuttumattomina
- ★ kreikkalais-roomalainen, intialainen, arabialainen perinne
 - * elementtien tarkka analyysi
 - * kielteinen suhde kielen muutokseen ajassa; se nähtiin rappiona
- ★ kuitenkin huomioita, jotka ennakoivat myöhempää tutkimusta
 - * Aristoteles: ἄνθρωπος βαδίζει = ἄνθρωπος βαδίζων ἐστίν
 - * > kiistely siitä, kumpi oli ensin, substantiivi vai verbi

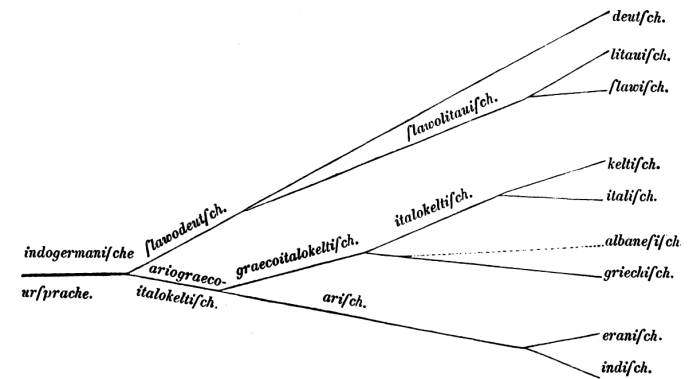
4

Kielen historian tutkimus

- ★ systemaattinen tutkimus alkoi 1700-luvun lopulla
- ★ indoeurooppalaisten kielten sukulaisuus havaittiin
- ★ komparatiivinen kielentutkimus
 - * toisiaan muistuttavilla sanoilla eri kielissä on sama alkuperä
 - * esim. "isä": sanskrit *pitar-*, kr. πατήρ, lat. *pater*, engl. *father*
- ★ tutkimus kohdistui ennen kaikkea äännteisiin ja yksittäisiin sanoihin
 - * 1800-luvulla paljon tuloksia, kukoistus 1900-l. alkuun
 - * kreikalla ja latinalla tärkeä rooli, koska hyvin tunnettuja

5

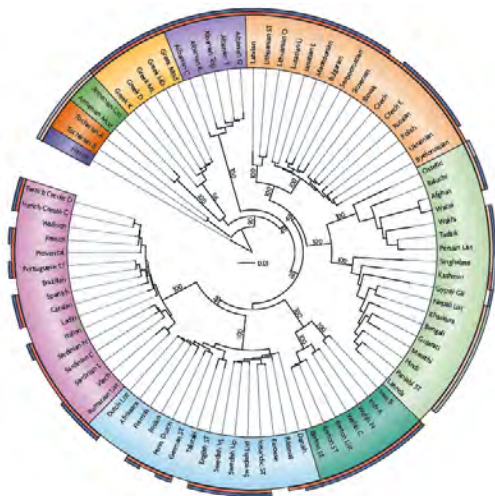
Sukupuut ja verkostot

(A. Schleicher, 1861)

6

Sukupuut ja verkostot

(Pagel 2009)

7

Miksi kieli muuttuu?

≈ Miksi kielessä esiintyy vaihtelua?

- ★ ihmisellä (ihmisajalla) *kielikyky*
- ★ kielikyvyn yhteydessä *universaali kielioppi*
 - * laajuus kiistanalainen
 - * kaksi koulukuntaa:
 - * *generativismi (formalism)*
 - * universaali kielioppi laaja, vaihtelu pienehköä
 - * *funktionalismi*
 - * universaali kielioppi suppea, vaihtelu kielten välillä suurta, johtuu sopeutumisesta erilaisiin tilanteisiin
- ★ kielen muutoksessa ja evoluutiossa paljon yhteistä

8

Kielenmuutos evoluutioprosessina

Biological evolution	Language evolution
Discrete heritable units (for example, nucleotides, amino acids and genes)	Discrete heritable units (for example, words, phonemes and syntax)
Mechanisms of replication	Teaching, learning and imitation
Mutation (for example, many mechanisms yielding genetic alterations)	Innovation (for example, formant variation, mistakes, sound changes, and introduced sounds and words)
Homology	Cognates
Natural selection	Social selection and trends
Drift	Drift
Cladogenesis* (for example, allopatric speciation (geographic separation) and sympatric speciation (ecological or reproductive separation))	Lineage splits (for example, geographical separation and social separation)
Anagenesis*	Linguistic change without split
Horizontal gene transfer	Borrowing
Hybridization (for example, horse with zebra and wheat with strawberry)	Language Creoles ⁵ (for example, Surinamese)
Correlated genotypes and phenotypes (for example, allometry ⁶ and pleiotropy ⁷)	Correlated cultural terms (for example, 'hasta' and 'spear')
Geographic clines ⁸	Dialects and dialect chains
Fossils	Ancient texts
Extinction	Language death

(Pagel 2009)

9

Kielen muutoksen perustekijöitä

★ kieltä puhuvat *ihmiset*

- * > aina uusi sukupolvi lapsia oppii kieltä
- * lasten kielimuoto ei täsmälleen samanlainen kuin vanhempien, iän karttuessa saattaa eriytyä
- * ihmisen puhuma kielimuoto muuttuu myös lapsuuden jälkeen

★ ihmiset oppivat äidinkieltensä lisäksi *vieraita kieliä*

- * > äidinkieli vaikuttaa siihen, miten oppija puhuu vierasta kieltä

10

Kielenmuutoksen prosesseja

- ★ fonologia: kielen äännejärjestelmä muodostuu foneemeista
- ★ muutosprosesseja (tapahtuvat usein ketjussa):
 - * *pyöriminen* (rotation)
 - * säilyttää distinktiot, mutta foneemit siirtyvät toisten paikalle
 - * esim. Uuden-Seelannin englanti: back [bek], him [həm]
 - * *sulautuminen* (merger)
 - * poistaa distinktioita
 - * esim. kreikan /a:/, /e:/, /ei/, /oi/, /y:/, /yl/, /i:/, /il/ > /i/
 - * *jakaantuminen* (split)
 - * luo distinktioita
 - * brittienglannin "leveä a" (class) vs. "lyhyt a" (/æ/) (classic)

11

Kielenmuutoksen prosesseja

★ syntaksi

★ *reanalyysi* (reanalysis)

- * reanalyysi muuttaa syntaktisen rakenteen analyysiä, vaikka rakenteessa ei pintatasolla tapahdu mitään muutoksia
- * eli rakenne tulkitaan uudelleen
 - * engl. "the king was offered a meal"; aikaisemmin: kinge (dat.)
 - * kun nominatiivi ja datiivi sulautuivat äänteellisesti yhteen, sana 'kuningas' **tulkittiin** nominatiiviksi ja subjektiksi
 - * alettiin myös kirjoittaa kuten nominatiivi

12

Kielenmuutoksen prosesseja

- ★ syntaksi
- ★ *laajentaminen* (extension)
 - * käyttöalue laajenee
 - * pintataso muuttuu, rakenteen analyysi ei
 - * esim. suomen eri infinitiivit verbien yhteydessä (täydennyksinä)
 - * *menen tekemään*, *tulen antamaan* (liikeverbejä, MA-inf.)
 - * *pitää siivota*, *alan tehdä* (A-inf.); *rupean juoksemaan* (muuta verbejä)
 - * eri kielimuodoissa erilaisia trendejä: nykysuomessa yleisesti MA-infinitiivi levinnyt joihinkin uusiin yhteyksiin (*alan juoksemaan*)
 - * Värmlannin suomessa taas A-infinitiivi levinnyt (*rupean tehdä*)

13

Kielenmuutoksen prosesseja

- ★ fonologian muutokset vaikuttavat morfologiaan, ne edelleen syntaksiin, sanajärjestykseen yms.
- ★ esim. kr. datiivi
 - * 2. dekl. m. päätte (hom.-ark.) [-o:i]
 - * > [i] katoaa
 - * > vokaalien pituus lakkaa olemasta merkitsevä (> [-o])
 - * samaan aikaan akk. päätte [-n] laajasti katoaa
 - * > akk. ja dat. samanlaisia monissa sanoissa
 - * prepositiorakenteet korvaavat pelkän datiivin (epäsuora objekti)
 - * lopulta koko datiivisija lakkaa olemasta produktiivinen

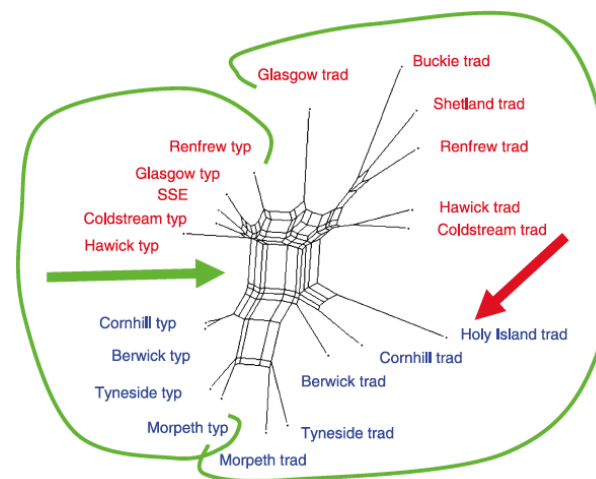
14

Kielenmuutoksen prosesseja

- ★ *Kieliopillistuminen* (grammatikalisaatio)
 - * sana, jolla oma sisällöllinen (leksikaalinen) merkitys, muuttuu elementiksi, jolla on "vain" kieliopillinen rooli
 - * esim. lat. *passum* ("askel", akk.) > ra. *pas* (negaatio)
 - * kr. οὐδέν (pron. neutri) > nykykr. δέν (negaatio)
 - * kr. θέλω ἵνα ("tahdon jotta") > nykykr. θα (futuurin ilmaisin)
- ★ kielten *vuorovaikutus* näkyy monella tasolla
 - * voidaan erottaa *lainatut elementit* ja *muutokset, jotka toisen kielen vaikutus käynnistää*

15

Sukupuusi vai verkosto?

16

McMahon –
McMahon
2008

Puhuttu ja kirjallinen kieli

- ★ sekä kirjoitettu että puhuttu kieli jakautuvat rekistereihin / tyyleihin, joilla eri muutosnopeus
 - * yleisesti kirjoitettu kieli muuttuu hitaammin kuin puhuttu
- ★ koska dokumentaatio ajalta ennen 1900-lukua on puutteellista, evidenssiä on aina osattava tulkita
 - * tulkintamahdollisuuksia voi olla useita
 - * esim. "Mitä äännettä tietty kirjain vastaa?"
 - * "Onko kirjallisessa kielessä kaavamaisia ilmauksia tai tyylielementtejä, joita ei ollut puhutussa kielessä?"
- ★ nykyisin kaikkien rekisterien historiasta ollaan kiinnostuneita

17

2. Luento 15.9.

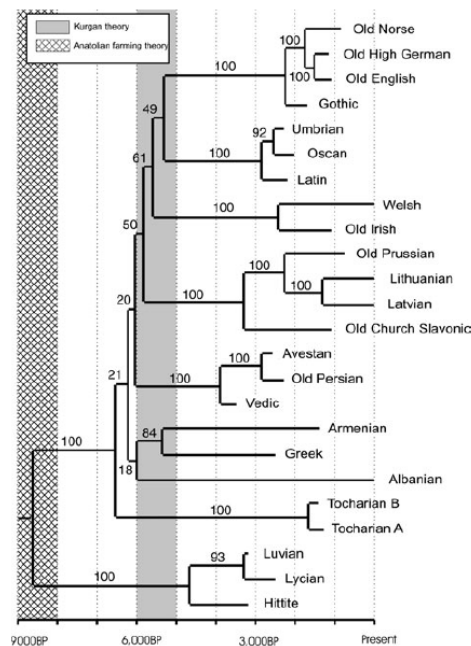
IE-kantakieli ja sen rekonstruointi

- ★ kielten "puumaista" eriytymistä on varmasti tapahtunut, ja taustalla on kantakieli
 - * eri asia se, miten tämä kieli levisi; mahdollisuuksia:
 - * kielen puhujat levittäytyivät uusille alueille
 - * toisen kielen puhujat vaihtavat kieltä ja omaksuvat sen
 - * kieli, kulttuuripiirteet, geneettinen perimä yms. eivät mene yksiin
- ★ varhaisimmiksi ajoitetut tekstit
 - * heetti n. 1700-luvulta eaa. alkaen, luuvi
 - * mykeneläinen kreikka 2. vuosituhannella
 - * mittani, muinaispersia, fryygia, latina yms. 1. vuosituh. 1/2
- ★ metodi: isoglossit (engl. isogloss, cognate)
 - * ja muut yhteiset piirteet, esim. samat äännemuutokset

Kieliryhmiä

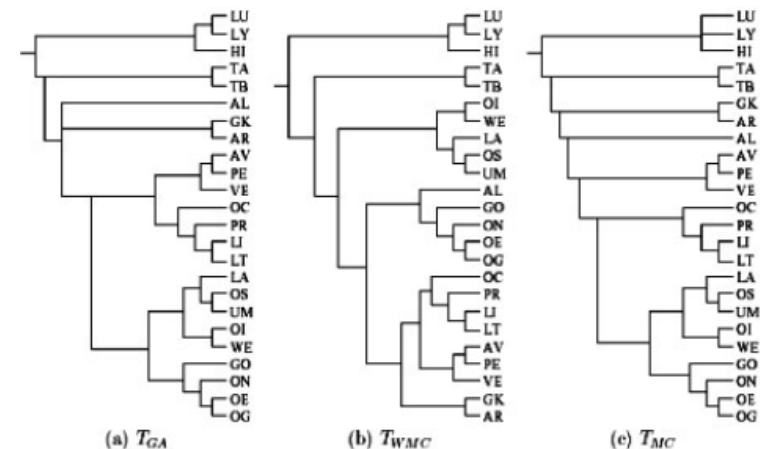
- ★ anatolialainen
- ★ indoiraaninen
- ★ balto-slaavilainen
- ★ kelttiläinen
- ★ itaalinen
- ★ germaaninen

- ★ albania
- ★ armenia
- ★ kreikka
- ★ tokaari

Yksi vai monta sukupuuta?

Nakhleh et al. 2005: ensisijaisesti sanastoon perustuva

20

Yksi vai monta sukupuuta?

Longobardi – Guardiano
2009: syntaktiseen
analyysiin perustuva

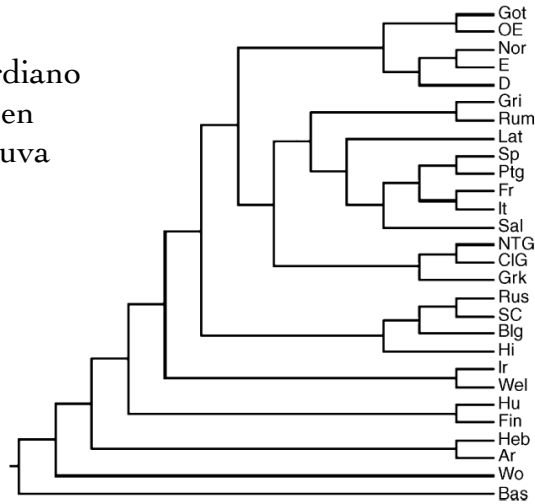

Fig. 4. Bootstrapped tree from Table D (Kitsch, 1000 re-samplings, all languages).

Kielimuotojen nimityksiä

★ *kantakreikka*

- * kielimuoto, josta kaikki kreikan murteet polveutuvat
- * määritellään *suhteessa IE-kantakieleen*
- * en. Proto-Greek

★ *varhaiskreikka*

- * hiukan eri merkitys: oletettu tilanne juuri ennen murteiden eriytymistä
- * määritellään *suhteessa murteisiin*
- * en. Early Greek

Kreikka ja armenia - miten niin?

★ augmentti verbin tietyissä muodoissa

- * kreikassa ja armeniassa *e*, sanskritissä *a*
- * muutenkin sananalkuiset lisävokaalit

★ kieltopartikkeli

★ sanastoa

- * "vanha mies", "kuolevainen", "yhdeksän", **dwei-* kannasta johdetut sanat (arm. *erki-*)

Indoeuroopan ihmeellisyyksiä

★ konsonantit

	<i>labiaaliset</i>	<i>dentaaliset</i>	<i>palataaliset</i>	<i>velaariset</i>	<i>labiovelaarit</i>
<i>soinnittomat</i>	<i>*p</i>	<i>*t</i>	<i>*k'</i>	<i>*k</i>	<i>*k^w</i>
<i>soinnilliset</i>	<i>(*b)</i>	<i>*d</i>	<i>*g'</i>	<i>*g</i>	<i>*g^w</i>
<i>soinnilliset aspiroidut</i>	<i>*b^h</i>	<i>*d^h</i>	<i>*g^h</i>	<i>*g^h</i>	<i>*g^{wh}</i>

- * frikatiivi **s*, nasaalit **m* ja **n*
- * kontinuantit **r*, **l*
- * laryngaalit **h₁*, **h₂*, **h₃*
- * puolivokaalit **y* (*≈ [j]*) ja **w*
- * miten voi olla olemassa aspiroituja soinnillisia klusiileja, mutta ei vastaavia soinnittomia? Yksi vastaus: glottaaliteoria

Indoeuroopan ihmeellisyyksiä

- ★ vokaalit: (*a) e o lyhyinä ja pitkinä
 - * i ja u puolivokaalien allofoneina
 - * myös *m, *n, *r, *l syllabisina (m̥, n̥, ɹ, ɻ)
 - * [i:] ja [u:]: ilmeisesti ei kantakielessä
 - * jälkeläiskielten pitkät i:t ja u:t syntyneet *i + laryngaali ja *u + laryngaali -yhdistelmistä
- ★ sanapaino
 - * voi osua mille tahansa tavulle sanassa
 - * ja mille tahansa vokaalille tai syllabiselle konsonantille
 - * missään sanassa ei ole enempää kuin yksi paino
 - * mutta jokaisella sanalla ei ole painoa (esim. skr., kreikka)

25

Laryngaalien vaikutus kreikassa

- ★ laryngaalit: IE-kantakielen kurkkuäänteitä h_1, h_2, h_3
 - * vain Anatolian kielissä (heetissä) säilynyt samoja tai lähes samoja konsonantteja
 - * muualla vain jälkiä: syntynyt vokaali tai läheisen vokaalin pituus tai laatu muuttunut
- ★ yleiset kehitykset kreikassa (H = mikä tahansa laryngaali)

vokaalin jälkeen		ennen vokaalia		konsonanttien yhteydessä	
*iH	ī	*Hi	i	*Ch ₁ C / h ₁ C	e
*uH	ū	*Hu	u	*Ch ₂ C / h ₂ C	a
*oH	ō	*Ho	o	*Ch ₃ C / h ₃ C	o
*eh ₁	ē	*h ₁ e	e	syllab.C + *h ₁	Cē
*eh ₂	ē (ā)	*h ₂ e	a	syllab.C + *h ₂	Cā
*eh ₃	ō	*h ₃ e	o	syllab.C + *h ₃	Cō

26

Ablaut

- ★ *ablaut* on IE-kantakielen ilmiö, jossa *vokaalit* vaihtelevat saman sanan eri taivutusmuodoissa
- ★ kahdenlaisia vaikutuksia IE-kielissä
 - * sanapainon siirtyminen, jolloin painoton vokaali häviää
 - * esim. IE **éy-mi* "menen" – **i-mé* "menemme" (kr. εἶμι, ἴμεν)
 - * vokaalin muuttuminen toiseksi samassa tavussa
 - * esim. "suku" nom. IE **g'énh₁-os* – gen. **g'énh₁-es-os* (lat. *genus* – *generis*)
- ★ morfeemilla voi olla kolme varianttia: **e**:llinen, **o**:llinen ja vokaaliton ("0-aste")

27

Nominien morfologiaa

- ★ kantakieleen (PIE) rekonstruoidaan 3 sukua, 3 lukua ja 8 sijaa

- * esim. fem. (1. dekl)

Table 4.5 PIE feminine stems in *-eh₂.

	PIE	Sanskrit	Greek	Latin	Gothic	Lithuanian
nominative	*ek'w-eh ₂ (*ek'w-ā)	áśvā	the-á	equa	giba	ášvā
vocative	?	áśve	the-á	equa		ášvā
accusative	*ek'w-eh ₂ -m (*ek'w-ām)	áśvām	the-án	equam	giba	ášvā
genitive / ablative	*ek'w-eh ₂ -es (*ek'w-ās)	áśvāyās	the-ās	equae	gibos	ášvōs
dative	*ek'w-eh ₂ -ei (*ek'w-āi)	áśvāyai	the-āi	equae	gibai	ášvai
locative	*ek'w-eh ₂ -i (*ek'w-āi)	áśvāyām				ášvoje
instrumental	*ek'w-eh ₂ -eh ₁ (*ek'w-ā)	áśvā				ášvā

Nominien morfologiaa

★ 2. deklinaatio

Table 4.7 The paradigm for 'wolf' in PIE.

	PIE	Hittite	Sanskrit	Greek	Latin	Gothic	Lithuanian
nom.	*wlk ^w -os	(attas)	vṛkas	lúkos	lupus	wulfs	vil̃kas
voc.	*wlk ^w -e	(atta)	vṛka	lúke	lupe	wulf	vil̃kè
acc.	*wlk ^w -om	(attan)	vṛkam	lúkon	lupum	wulf	vil̃kṷa
gen.	*wlk ^w -os	(attas)	vṛkasya	lúkoio	lupī	wulfis	vil̃ko
abl.	*wlk ^w -ōd	(attaz)	vṛkād		lupō(d)		vil̃ko
dat.	*wlk ^w -ōi	(atti)	vṛkāya	lúkōi	lupī	wulfa	vil̃kui
loc.	*wlk ^w -oi	(atti)	vṛke		Deloi		vil̃kè
inst.	*wlk ^w -oh ₁	(-it)	vṛkā				vil̃kù

29

Nominien morfologiaa

★ Zeus

Table 4.2 The singular paradigm for 'sky / god' in PIE.

	PIE	Hittite	Sanskrit	Greek	Latin
nominative	*dyéw-s or *dyéw-s	sius	dyáuṣ	Zdeús	diēs
vocative	*dyéw			Zdeû	Iū-
accusative	*dyém < *dyém-m	siunan	dyám	Zdén	diem
genitive / ablative	*diw-és	siunas/siunaz	divás	Di(w)ós	Iouis
dative	*diw-éi	siuni	divé	di-we	Iouī
locative	*dyéw-i	siuni	dyávi	Di(w)í	Ioue
instrumental	*diw-éh ₁	siunit	divá		

30

Verbien yleispiirteitä

★ verbijärjestelmä rekonstruoitu ennen kaikkea sanskritin ja kreikan pohjalta

Table 1.2 Tense and mood in the reconstructed PIE verb

	Present stem	Aorist stem	Perfect stem
Indicative	Present Imperfect	Aorist	Perfect ?Pluperfect
Subjunctive	Present subjunctive	Aorist subjunctive	?
Optative	Present optative	Aorist optative	?
Imperative	Present imperative	Aorist imperative	?
Participle	Present participle	Aorist participle	Perfect participle

31

Verbin pääluokat

★ IE-kantakielessä kaksi pääluokkaa, aktiivi ja mediopassiivi

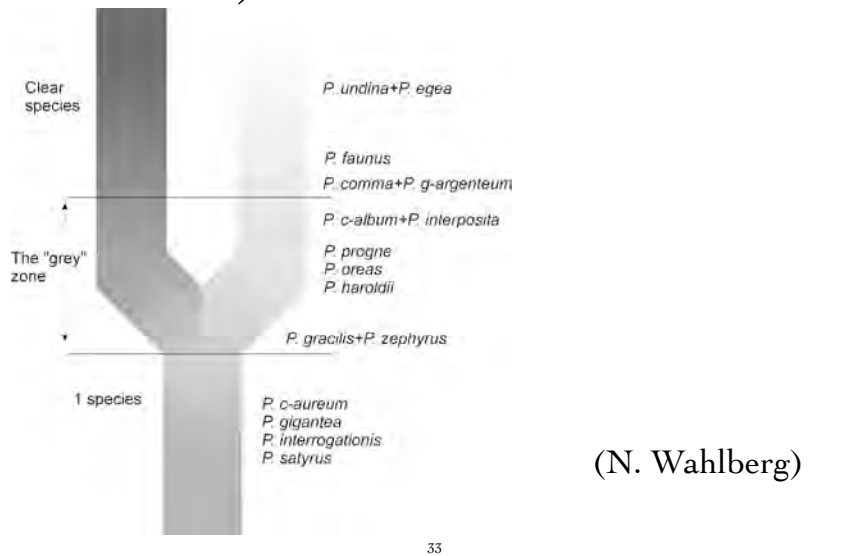
- * lauseen muuttaminen passiivilauseeksi ei ilmeisesti ollut mahdollista samalla logiikalla kuin kreikassa

★ mediopassiivi korosti pikemmin subjektin osallisuutta

- * osa verbeistä taipui vain aktiivissa tai vain mediopassiivissa
- * kuten kreikassa, jossa kuitenkin passiivi omana luokkana

32

Kielen lajiutumisen "harmaa" alue

Lineaari-B-kreikka

Table 3.1: Aegean Relative and Absolute Chronology, based on WARREN – HANKEY 1989, 169.

	Crete	Mainland
Late Minoan/Helladic II	1425-1390	1440-1390
Late Minoan/Helladic IIIA	1390-1340/1330	1390-1340/1330
Late Minoan/Helladic IIIB	1340/1330-ca 1190	1340/1330-1180
Late Minoan/Helladic IIIC	ca 1190-ca 1070	1180-1065

★ kronologiaa

Table 3.2: Suggested relative chronology for Linear B documents

	LM IIIA1	LM IIIA2-early	LM IIIA2-late	LH IIIB1-late	LH IIIB/C transition
KN	RCT?	NEP?	rest?	?	
KH			2 ISJ's	Tablets & ISJ	
Crete				MA ISJ; ARM ISJ	
PY			fragments?		archives
MI					scalings, ISJ
TI					House VI
TH				Kadmeion, Armoury, Treasury	'Archives', Pelopidou
MY			Petsas	houses	citadel

(ARM: Armenoi; ISJ: inscribed stirrup jars; KH: Chania; KN: Knossos; MA: Malia; MI: Midea; MY: Mycenae; NEP: Northern Entrance Passage; PY: Pylos; RCT: Room of the Chariot Tablets; TH: Thebes; TI: Tiryns).

Lineaari-B-kreikka

★ lineaari-B -kreikka eli mykeneläisajan kreikka

- * lineaari-B-tekstien kirjakieli
- * ei siis ole kantanekreikkaa eikä varhaiskreikkaa, mutta muuttanut käsityksiä näistä
- * edustaa yhtä murretta; muitakin murteita epäilemättä oli
 - * variaatiota havaittu, puhuttu myös kahdesta kielimuodosta
- * kaikki säilynyt aineisto taloushallinnollista, kuten hiukan idempänä
 - * tabletteja, liijyttauluja, sinettejä, etikettejä, jotka sisältävät esine- ja tavaraluettelointia hintoineen tms.

★ aakkoskreikka = 1. vuosituhannen eaa. kreikan korpus

- * 700-luvulta alkaen säilyneet tekstit, eriytynyt murteiksi

IE – lineaari-B – aakkoskreikka

*19	𐀀	*22	𐀁	*34	𐀃	*47	𐀆
*56	𐀇	*63	𐀈	*64	𐀉	*79	𐀊
*83	𐀋	*86	𐀌	*89	𐀍		

★ fonologiaa

- * labiovelaarit osittain säilyneet
- * syllabiset konsonantit: ehkä osin säilyneet
- * *h*: **segh-* > *hekh-* (akr. ἔχω jne.)
- * *ns*: säilynyt (*pansi*, ei πᾶσι), samoin eräät muut yhdistelmät
- * *-ti* muuttunut / muuttumassa (> -σι); *-e.us* > *-eus*

★ morfologiaa

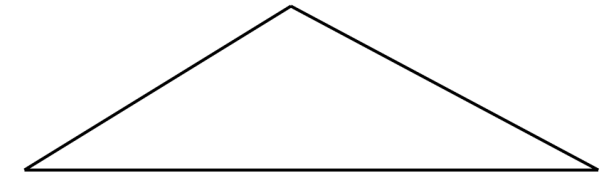
- * lokatiivi säilynyt (2. dekl. yks. *-oi*, dat. *-o:i*); instr. ehkä myös; abl. kiistanalainen; myös synkretismiä
- * verbimorfologiassa paljon samaa kuin akr. (ilmeisesti myös futuuri)

37

IE – lineaari-B – aakkoskreikka

★ A. Garrett: lineaari-B-kreikasta puuttuvat erot, jotka tekevät kreikasta kreikkaa

- * osin liioiteltua, (WESTERN & SOUTHERN) mutta pohtimisen arvoista INDO-EUROPEAN

dialects ancestral to Celtic, Italic, and Greek dialects, and contiguous 'minor' languages

38

Luento 29.9.

39

Aakkoskreikan varhaisvaiheissa tärkeitä muita kieliä

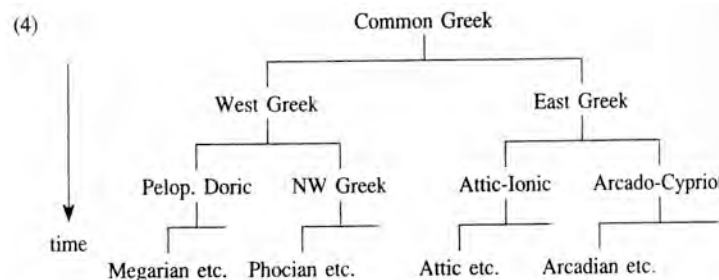
- ★ "esikreikkalaiset" kielet
 - * ne joita puhuttiin myöhemmän Kreikan alueella ennen kuin kreikka levisi sinne
 - * päätteet *-vθος*, *-σός* / *-τός*, sanastoa
- ★ anatolialaiset
 - * kaaria, lykia, lyydia, luuvi
- ★ iranilaiset; itaaliset; muut IE-kielet: traakia, illyria, fryygia
- ★ seemiläiset kielet
- ★ sikuli, elymi; etruski

40

Murteet: kreikkalaisten oma käsitys

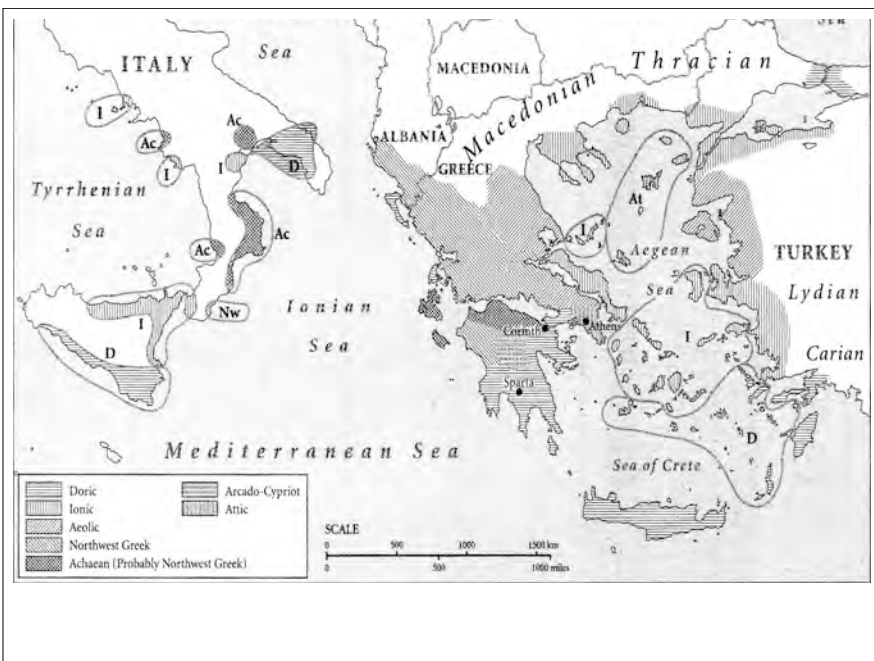
- ★ joonialaiset
 - * attika, muut joonialaiset murteet
- ★ doorilaiset
 - * luoteis-kreikkalaiset ja Peloponnesoksen murteet
- ★ aiolialaiset
 - * Boiotia; Thessalia; Lesbos ja lähiseutu Vähän-Aasian rannikolla
 - * latina yms.
 - * **Huom.** termi "aiolia" voi viitata joko aiolialaisiin murteisiin tai runouden aiolialaiseen taidekieleen

Murteet: vallitseva nykykäsitys

Map 1 adapted from J. M. Hall (1995) 'The role of language in Greek ethnicities'. *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 41, 83–100

- ★ "aiolialaisten" asema monimutkaisempi, erityisesti thessalia ja boiotia muodostuneet puhunta-alueillaan

Äännemuutoksia, jotka erottavat kreikan murteita toisistaan

1. IE-labiovelaarit

labiovelaarit
*k ^w
*g ^w
*g ^{wh} > *k ^{wh}

★ ovat siis muuttuneet toiseksi konsonanteiksi aakkoskreikassa

★ yleinen trendi:

- * → dentaalikonsonantti etuvokaalin edellä
 - * τίς, τέλομαι (< *k^w-), θείνω (*k^{wh}-)
- * → labiaalikonsonantti takavokaalin ja konsonantin edellä
 - * ποῦ, βάλλω, φόνος (< *k^w-, *g^w-, *k^{wh}-)
 - * toisaalta esim. /u:/n lähellä → velaarikons. (κύκλος, νύξ)

IE-labiovelaarit

★ murteissa

★ "aiolialaiset" tunnistaa bilabiaaleista

- * "4": boiot. πέτταρες, Hom. πίσυρες; joon.-att. τέσσαρες / -ττ-
- * "5" lesb. & thess. πέμπτε, joon.-att. πέντε

★ joonialaisten murteiden välillä eroja

- * kirjall. jooniassa κῶς, κότε, κοῦ, κόθεν
- * "hallinto-joon." ja att. πῶς, πότε, ποῦ, πόθεν

★ βούλομαι: doorilainen δηλ-

- * boiot. βειλ-, thessal. βελλ-

46

2. IE-kantakielen [s]

- ★ sananloppuisena ja yhtymässä soinnittoman klusiilin kanssa toki säilyy
- ★ sananalkuisena vokaalien välissä ja ennen vokaalia → h
 - * vokaalien välissä seuraava vaihe: → ø
- ★ konsonanttiyhdistelmissä
 - * s + sonorantti: s → h → ø
 - * mutta ed. vokaali pitenee, eri tuloksia murteesta riippuen
 - * sonorantti + s: eri tuloksia eri aikoina ja murteissa
 - * s häviää ja sonorantti pidentyy
 - * s säilyy, sonorantti häviää mutta ed. vokaali pidentyy
- ★ soinnillistuu soinnillisen konsonantin edellä

3. IE-kantakielen [w]

★ säilynyt lineaari-B -kreikassa

★ säilyy monissa murteissa pitkään (merkitään kirjaimella Ϝ)

- * erityisen kestävä sananalkuisena ennen vokaalia
- * joonialais-attikalaisissa murteissa → ø / h

★ sanan sisällä heikompi

- * sanan sisällä -Vwr-yhdistelmässä → u
- * -nw-, -lw-, -rw-: erilaisia tuloksia murteissa

Murteille tyypillisiä piirteitä

49

Arkadialais-kyproslaiset murteet (1)

★ fonologiaa:

- * /e/ → /i/, /o/ → /u/ eräissä kohdissa (nasaali, sanan loppu)
- * labiovelaari *k^w* → dentaalikonsonantti ennen etuvokaalia
 - * arkadiassa affrikaatta [ts], kypr. sibilantti /s/

★ morfologiaa

- * 1. dekl. yks. gen. -au: ζαμίαυ, 2. dekl. -ω(v) (Kypros)
 - * myös mask. nimissä: Μιλτιαδαυ, Όνασαγοραυ
- * mediumin yksikön 3. p. päätte -toi (muualla -tai)
 - * arkadiassa myös 2. p. -oi (κειοι)
- * kontraktioverbeillä -μι-taivutusta: ποιενσι
- * atemaattisilla verbeillä infinitiivissä -εναι-pääte
- * sanoja johdettu eri päätteillä kuin muissa: ίερης (= ίερεύς)

50

Arkadialais-kyproslaiset murteet (2)

★ syntaksia:

- * datiivi eräiden prepositioiden yhteydessä (ὕπό, ἐκ, ὑπέρ; muissa murteissa genetiivi)

★ sanastoa:

- * όνυ (= ὄδε), κας (= και)
- * prepos. πως (= πρόσ, ποτί), όν / ύν (= άνά), άπί (= άπό)
- * ehtopartikkeli arkadialaisissa ει, Kyproksella ή
- * muutenkin paljon omaperäistä sanastoa ja nimistöä

51

Pamfylia

★ yhteyksiä arkadialais-kyproslaisiin murteisiin

★ muista kreikankielisistä alueista erillään

★ fonologiaa

- * /e/ → /i/, /o/ → /u/ kuten arkadial.-kyprosl. murteissa
- * *n* katoaa eräissä kohdissa (πέδε)

★ morfologiaa

- * /ti/ säilyy (έξάγῶδι = έξάγουσι)
- * monikon dat. -οισι, -αισι, -εσσι (kuten aiolialaisissa murteissa)

52

Länsikreikkalaiset murteet

★ fonologiaa

* [ti] säilyy

* δίδωτι, πότι, Ποτειδάν

* numeraaleja: ἑἴκατῖ (= εἴκοσι, < *wīkmtī); τετορες

* painotus antiikin lähteiden mukaan erilainen kuin attikassa

★ morfologiaa

* artikkelin nom. monikkomuodot τοι, ται

* akt. mon. 1.p. -μες (esim. νικῶμες); atemaattisen infinitiivin pääte -μεν

* futuuri -σεω; -ζω-päätteiset verbit: aoristi -ξ-

★ sanastoa

* κᾶ (= ἄν, κε), τυ (= σύ), τῆνος (= κῆνος, (ἐ)κεῖνος); ποκα, τοκα (= πότε, τότε)

53

Ns. aiolialaiset murteet

(Lesbos ja sen lähirannikko, Boiotia, Thessalia)

★ fonologiaa

* *kw → p! πεσσαρες, πηλε

* -ms-, -ns- aluksi → -mm-, -nn- (ἐμηννα)

* sitten → -is-: Lesb. παισα, μοισα (*pansa *monsa)

* r ja muut syllabiset sonorantit usein → /ro/ (att.-joon. /ra/)

* στρόταγος (lesb.), βροχύς (boiot.)

★ morfologiaa

* 3. dekl. mon. dat. -εσσι (πολιεσσι)

* akt. perfektin partisiiirin pääte -ων, -οντος (muualla -ώς -ότος)

* filiaatiossa adjektiivinen patronyymi genetiiviattribuutin sijasta

* Ἐνπεδόκλεια Φιλοδαμεία, thess.

★ ἰα = μία

54

Lesboksen murre suhteessa thessaliaan ja boiotiaan

★ yhteyksiä thessaliaan fonologiassa, morfologiassa ja sanastossa

* pidentynyt sonorantti tuloksena yhdistelmistä *-ls-, *-sl-, *-sm-, *-sn-, *-ln-, *-rj- (στάλλᾶ, ἔμμι, φθέρρω)

* kontraktioverbien atemaattinen taivutus: καλημι

* prep. ὄν (= ἀνά), ἀπυ (= ἀπό), modaalipart. κε (= ἄν, κᾶ)

★ yhteyksiä boiotiaan (morfologia ja sanasto)

* -σσ- eräissä verbin futuuri- ja aoristimuodoissa (ὁμόσσαντας)

* πεδα (= μετά, mutta ei etymologista yhteyttä)

55

Lesboksen murteen erityispiirteitä

★ fonologiaa

* *sv → /vv/

* sanapaino siirtyy lähemmäs sanan alkua

* psilosis: sananalkuinen h häviää

* tyypillistä muutenkin Aasian-puoleisille kreikan murteille

★ morfologiaa

* inf. -μεναι

56

Thessalia ja Boiotia: yhteistä

- ★ länsimurteiden piirteitä
 - * *ti* säilyy
 - * (F)ΙΚΑΤΙ
 - * *ί*αρος
 - * artikkeli *τοι, ται*
 - * -ζω-verbit: aor. -ξ-
- ★ yhteisiä innovaatioita:
 - * -μεν -infinitiivi yleistyy kaikkiin verbeihin (att. -ειν)
 - * -vθ-päätteet verbin monikon 3.p.
 - * esim. akt. -ovθι (att. -ουσι), med.-pass. -vθαι (att. -vται)

KAIKILLE MURTEILLE YHTEISTÄ – KIELEN KESKEISET ELEMENTIT

Yleistä äänteistä, vokaalit

- ★ vokaalit: *a, e, i, o, u* lyhyinä ja pitkinä
- ★ diftongit: *ai, ei, oi, au, eu, ou*
 - * IE: myös diftongeja, joissa *a, e, o* pitkiä
 - * kreikassa *a:i, e:i, o:i* säilyvät vielä sanan lopussa; muuten ensimmäinen vokaali lyhenee
 - * Huom.! *ei > e:* ja *ou > o:* jo 700-600-l.
- ★ seuraus eräiden konsonanttien katoamisesta:
 - * paljon vokaaliyhdistelmiä > *kontraktiot*
 - * kontraktioissa murrekohtaista vaihtelua
 - * *elisiot* ilmeisen yleisiä
- ★ assimilaatiot, sandhi-ilmiöt

Aakkoskreikan alun konsonantit

– suluissa konsonantit, jotka vain osassa murteita

		a r t i k u l a a t i o p a i k k a								
	artikulaatiotapa	soinnillisuus	bilab.	labio-dent.	dent.	al-veol.	post- Alv.	palat.	velaar.	glott.
obstruentit	klusiilit	+soinn.	b		d				g	
		-soinn.			t t^h					
	frikatiivit	+soinn.	p p^h							
		-soinn.								
sonorantit	nasaalit	+soinn.	m		n					
	lateraalit				l					
	tremulantit				r					
	puolivokaalit		(w)							

Teemavokaali *ā* (1. dekl.) < *eh₂)

	PIE	Sanskrit	Greek	Latin
nominative	*ek'w-eh ₂ (*ek'w-ā)	áśvā	the-ā	equa
vocative	?	áśve	the-ā	equa
accusative	*ek'w-eh ₂ -m (*ek'w-ām)	áśvām	the-ān	equam
genitive / ablative	*ek'w-eh ₂ -es (*ek'w-ās)	áśvāyās	the-ās	equae
dative	*ek'w-eh ₂ -ei (*ek'w-āi)	áśvāyai	the-āi	equae
locative	*ek'w-eh ₂ -i (*ek'w-āi)	áśvāyām		
instrumental	*ek'w-eh ₂ -eh ₁ (*ek'w-ā)	áśvā		

Sijataivutus (yksikkö)

Atemaattinen (3.) deklinaatio

	PIE	Sanskrit	Greek	Latin
nominative	*ph ₂ tēr < *ph ₂ tér-s	pitā	patēr	pater
vocative	*ph ₂ tēr	pítar	páter	pater
accusative	*ph ₂ tér-m	pitāram	patéra	patrem
genitive / ablative	*ph ₂ tr-és	pitúr	patrós	patris
dative	*ph ₂ tr-éi	pitré	patrí	patrī
locative	*ph ₂ tér-i	pitári		patre
instrumental	*ph ₂ tr-eh ₁	pitrá		

Teemavokaali *o* (2. dekl.)

	PIE	Hittite	Sanskrit	Greek
nom.	*wlk ^w -os	(attas)	vṛkas	lúkos
voc.	*wlk ^w -e	(atta)	vṛka	lúke
acc.	*wlk ^w -om	(attan)	vṛkam	lúkon
gen.	*wlk ^w -os	(attas)	vṛkasya	lúkoio
abl.	*wlk ^w -ōd	(attaz)	vṛkād	
dat.	*wlk ^w -ōi	(atti)	vṛkāya	lúkōi
loc.	*wlk ^w -oi	(atti)	vṛke	
inst.	*wlk ^w -oh ₁	(-it)	vṛkā	

Sijataivutus (monikko)

urgriechisch (?; s. § 32.)	Singular	Singular + Plural	Plural
Genitiv	/-os/ /-ab ₂ os/ /-osjo/		/-oHom/ /-ab ₂ (s)joHom/ /-oHom/
Ablativ (auch partitiv)	/-os/ /-ab ₂ os/ /-o(b ₂)ad/		? (evtl. = Dat.Pl.)
Instrumental	/-eb ₁ / /-ab ₂ ab ₁ / (?) /-ob ₁ /		→ /-o(H)eis/
Dativ	/-ei, -i/ /-ab ₂ ai/ /-ōi/	/-b ₁ i/ /-ab ₂ b ₁ i/ /-ab ₂ b ₁ i/	/-b ₁ i/ /-ab ₂ b ₁ i/ /-ob ₁ i/ (?)
Lokativ	/-i/ /-ab ₂ i/ /-ōi/		/-si/ /-ab ₂ si/ /-oisi/

← kantankeikka

(I. Hajnal)

varhaiskeikka

Nom., vok., akk.

	mon.
nom.	*-es
vok.	*-es
akk.	*-ns tai *-ms (*-ns)

frühgriechisch (vordialektal)	Singular	Singular + Plural	Plural
Genitiv	/-os/ /-ās/ /-osjo/		/-ōn/ /-ā(s)ōn/ /-ōn/
Ablativ (auch partitiv)	/-os/ /-ās/ /-ō/		? (evtl. = Dat.Pl.)
Instrumental	/-e/ /-ā/ /-ō/		→* /-ōis/
Dativ	/-ei, -i/ /-āi/ /-ōi/	/-p ₁ i/ /-ap ₁ i/	/-si/ /-āsi/ /-oisi/
Lokativ	/-ei, -i/ /-āi/ /-ōi/		

Verbitaivutus

- ★ aspektiero pohjautuu verbin IE-kolmijakoon
 - * aoristivartalo: tapahtuma ilmaistu prosessina historiassa
 - * preesensvartalo: silminnäkijän näkökulma tapahtumaan prosessina
 - * perfektivartalo: tapahtuman tuloksena syntynyt asiointila
- ★ vain indikatiivit ilmaisevat lisäksi suhteellista aikaa
 - * muut modukset, infinitiivit ja partisiipit eivät
- ★ primääri- ja sekundääripäätteillä IE-perusta
- ★ kreikassa paljon omaa morfologiaa (perf., pluskv.p.)
- ★ kreikalle tyypillistä infinitiivien ja partisiippien muotorikkaus ja runsas käyttö

62

Verbin taivutus aktiivissa

Atemaattiset primääripäätteet

sekundääripäätteet

PIE	Sanskrit	Greek	Latin	Gothic	Lith.	O.C.S.
1. *h ₁ és-mi	āsmi	eimí	sum	im	esmi	jesmí
2. *h ₁ és-si (or *h ₁ és)	āsi	eí	ess, es	is	esi	jesí
3. *h ₁ és-ti	asti	estí	est	ist	esti	jestú
4. *h ₁ s-mé	smás	esmén	sumus	sijum	esme	jesmá
5. *h ₁ s-té	sthá	éste	estis	sijuh	este	jeste
6. *h ₁ s-énti	sánti	eisí	sunt	sind	spti	

PIE	Vedic Sanskrit	Greek
1. *e-h ₁ és-m	āsam	ēa
2. *e-h ₁ és-s (or *e-h ₁ és)	ās	ētha
3. *e-h ₁ és-t	ās	ēs
4. *e-h ₁ s-mé	āsmá	ēmen
5. *e-h ₁ s-té	āstá	ēste
6. *e-h ₁ s-ént	āsán	ēen

Temaattiset primääri- ja sekundääripäätteet

PIE	Primary			Secondary		
	Sanskrit	Greek	Latin	PIE	Sanskrit	Greek
1. *-ō	-āmi	-ō	-ō	*-om	-am	-on
2. *-esi	-asi	-eis	-is	*-es	-as	-es
3. *-eti	-ati	-ei	-it	*-et	-at	-e
4. *-ome	-āmas	-omen	-imus	*-ome	-ama	-omen
5. *-ete	-atha	-ete	-itis	*-ete	-ata	-ete
6. *-onti	-anti	-ousi	-unt	*-ont	-an	-on

(Clackson)

Verbin paradigmmat (2): mediopassiivi

Hittite	Tochar. A	Sanskrit	Greek	Latin	Old Irish	Gothic
Primary endings						
1. -ha(ri)	-mār	-e	-mai	-r	-ur	-da
2. -ta(ri)	-tār	-se	-oi	-ris	-ther	-za
3. -(t)ja(ri)	-tār	-te	-toi	-tur	-thir	-da
4. -wasta	-mtār	-mahe	-metha	-mur	-mir	-nda
5. -tuma	-cār	-dhve	-sthe	-mini	-the	-nda
6. -anta(ri)	-ntār	-nte	-ntoi	-ntur	-tir	-nda
Secondary endings						
1. -hat	-e	-i	-mān	-r	-ur	-da
2. -tat	-te	-thās	-o	-ris	-ther	-za
3. -at	-t	-ta	-to	-tur	-thir	-da
4. -wastat	-māt	-mahi	-metha	-mur	-mir	-nda
5. -tuma	-c	-dhvam	-sthe	-mini	-the	-nda
6. -antat	-nt	-nta	-onto	-ntur	-tir	-nda

(Clackson)

		Indikativ			
		der Haupttempora		der Nebentempora	
Präs. u. Imperf.	Sg. 1.	παίδεῖν-μαι	ομαι	ἐ-παίδεν-δ-μην	όμεν
	2.	παίδεῖν-ῆ(ῃ)	ῆ	ἐ-παίδεν-ου(ν)	ου
	3.	παίδεῖν-ται	εταί	ἐ-παίδεν-ε-το	ετο
	Pl. 1.	παίδεν-δ-μεθα	όμεθα	ἐ-παίδεν-δ-μεθα	όμεθα
	2.	παίδεῖν-σθε	εσθε	ἐ-παίδεῖν-σθε	εσθε
	3.	παίδεῖν-σται	ονται	ἐ-παίδεῖν-σται	οντο

64

Joonialais-attikalaiset murteet (1)

★ levinneisyysalue

- * Attika, Euboia, keskisen Aigeianmeren saaret, Vähän-Aasian rannikko
- * Vähässä-Aasiassa alue laajeni pohjoiseen ja etelään

★ fonologiassa tyypillistä

- * /a:/ → /e:/
- * "liikkuva" *n* verbimuodoissa (ν ἐφελκυστικόν)
- * vokaalinpituuden metateesi
 - * λεώς (< λᾱφος), νεώς (< *naswos)
- * [ti] > [si]

65

Joonialais-attikalaiset murteet (2)

★ pitkästä *a:*sta pitkäksi *e:*ksi: kronologiaa

- * foneettisesti /a:/ → /æ:/ → /ɛ:/
- * tapahtunut ehkä vuoteen 1000 mennessä
 - * δῆμος, νίκη, ἔφηνα (< *ephansa)
- * seuraus: kielimuodossa ei lainkaan /a:/ta
- * sitten prosessi pysähtyy, ja /a:/ syntyy uudestaan äänne muutosten seurauksena
 - * *-ans- → [-a:s] (πᾶσα, ἀκούσας), -αε- → ā (τιμᾶτε)
 - * ehkä 800-luvulla

66

Joonialais-attikalaiset murteet (3)

★ morfologiaa

- * pers.pron. mon.1. nom. ἡμεῖς, akk. ἡμᾶς
 - * muualla ἄμε(ς), ἄμμε(ς)
- * olla-verbin menneen ajan muoto: y.3. ἦν, m.3. ἦσαν
- * akt. aor. m. 3. -σαν (ἔθεσαν)
- * atemaattisten verbien inf. -(ε)ναι

★ sanastoa

- * modaalipartikkeli ἄν (muualla κε, κᾶ)
- * ἐς / εἰς + akk.
 - * myös Peloponnesoksen doorilaisissa

67

Joonialais-attikalaiset: sisäisiä eroja

★ aspiraatio sanan alussa

- * katoaa itäjooniassa (kato = ψίλωσις)
 - * ἰρός, κατόπερ, Ταργηλιών
- * säilyy attikassa

★ labiovelaarit

- * kirjall. jooniassa tulos /k/: κῶς, κόττε, κοῦ, κόθεν
- * hallinto-jooniassa ja attikassa /p/: πῶς, πότε, ποῦ, πόθε

★ diftongit /a:i/, /e:i/, /o:i/

- * yleensä *i* katoaa, mutta Euboialla vokaali lyhenee ja diftongi säilyy
 - * τεῖ οἰκίει ὄλει

68

Homeros: yleistä

- ★ *Iliaan* ja *Odysseian* ajoitus
 - * vallitseva käsitys: 700-l. jälkipuolisko; vain vähän sen jälkeistä
 - * taustalla pitkä oraalisen runouden perinne
- ★ kieli on joonialaispohjaista, mutta siinä on
 - * aiolialaisia piirteitä
 - * "arkaismeja", jotka eivät ole tyypillisiä millekään tietylle murteelle
 - * mitasta johtuvia äänneilmiöitä
- ★ = eriaikaisia kerrostumia
 - * "Homeroksen kieli" ei ole minkään tietyn ajankohdan tai paikan kieltä
- ★ luultavasti epiikan traditioita syntynyt Thessaliassa (aiolial.) ja joonialaismurteiden puhealueilla

69

Homeros (2): joonialaista

- ★ joonialaista:
 - * /a/ → /e:/-muutos toteutunut
 - * myös e_, l_, r_: βίη, χώρα
 - * metateesi *-a:o → εω
 - * Πηλητιάδεω
 - * liikkuva νὺ
 - * προΐαψεν
 - * labiovelaarin tulos voi olla /t/
 - * 3. dekl. mon. dat. -σι
 - * temaattisten verbien inf. -ειν
 - * atemaattisten verbien inf. -ναι

70

Homeros (3): aiolialaista

- ★ aiolialaista
 - * labiovelaarin tulos voi olla /p/
 - * 3. dekl. mon. dat. -εσσι
 - * temaattinen inf. -εμεν, atemaattinen -μεναι
 - * ὄππως (= ὄπως), ἄμμε, ὕμμε (= ἡμᾶς, ὑμᾶς)

- ★ rinnakkaismuotoja:

joonia	aiolia
τέσσερες	πίσυρες
ἄνδράσι	ἄνδρεσσι
ἡμεῖς	ἄμμες
εἶναι	ἔμμεναι
ἀκούειν	ἀκούεμεν
ἄν	κε(ν)
σοί	τοί
-εω	-ᾶο

71

Homeros (4): arkaismeja

- ★ *tnesis*: yhdysverbien osat voivat olla erillään
 - * Ἦτοι ὃ γ' ὥς εἰπὼν κατ' ἄρ' ἔζετο.
- ★ φι-sijapäätte
 - * ἴφι, βίηφι, ναῦφι, jne.; instrumentaalinen
- ★ augmentti vapaaehtoinen
 - * ei erityistä logiikkaa; n. 60% muodoista ilman augmenttia
 - * kaikessa aakkoskreikkalaisessa *proosassa* augmentti
- ★ verbimuodot
 - * aor. ἔφθιτο, λύτο; konj. παύσομεν; med. m.3.p. δέχεται; atemaatt. y. 2. p. pääte τίθησθα
- ★ sanasto

72

Homeros (5): muuta kielestä

★ morfofonologista

- * 2. deklinaation yksikön gen. päätte vaihtelee
 - * -οιο, -οο, -ου; kontrahoituja muotoja vain 20-25%
- * vokaalien kontrahoimattomuus muutenkin yleistä
- * *w*
 - * paljon tapauksia, joiden metriikka selittyy *w:n* lisäämällä

★ syntaksia

- * appositiot tavallisia: adjektiiviatr. genetiiviattribuutin rinnalla
- * datiiivin käyttö
 - * voi ilman prepositiota ilmaista sijaintia (lokatiivisena, suom. inessiivi)
 - * tai suuntaa (suom. illatiivi)
- * prepositioiden käytössä näkyy kehitys adverbeista

73

Homeros (6)

★ ὁ, ἡ, τό

- * kehittyä demonstratiivipronominista artikkeliksi
 - * selviää "artikkeli"-käyttötapauksia on vain hyvin vähän
- * myös relatiivipronominina

★ verbien syntaksia

- * aktiivi ja medium: muoto ja merkitys?
- * modukset: joskus vaikea erottaa muotoja toisistaan tai perustella tietyn moduksen käyttöä
- * konj. päälauseessa tavallisempi kuin attikassa
- * modaalipartikkeleilla tärkeä rooli (κε(ν), ἄν)
 - * myös indikatiivin kanssa, erityisesti futuurin

74

Monikon datiiivin homeerisia muotoja

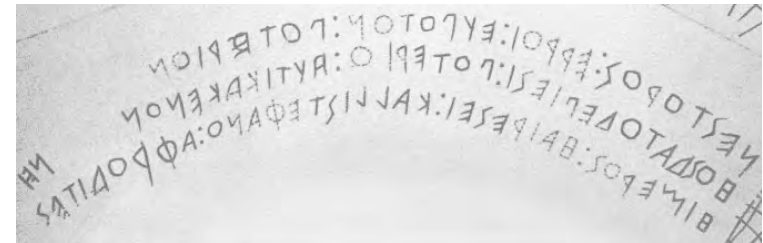
dekl.	pääte	käyttökonteksteja
1.	-οις	doori; attika n. v. 420 jälkeen; (lesbos vain artikkeli)
	-οισι	lesbos (ei art.); joonia (-ησι); trag.; attika n. v. 420 asti
2.	-οις	doori; attika n. 450 jälkeen; tragedia; (lesbos, artikk.)
	-οισι	lesbos (ei art.); joonia; tragedia; attika n. v. 450 asti
3.	-εσσι	aiolialaiset (lesbos, boiotia, thessalia), kuorolyriikka
	-σι	muualla

-οισι selvästi yleisempi kuin -οις

75

Nestorin kuppi (Pithekussai / Ischia, n. 725)

Νέστορος ε[ιμ]ι εὔποτ[ον] ποτέριον.
hòs δ' ἄν τὸδε πίεσι ποτερί[ο], αὐτίκα κένον
hímepros hairéσει καλλιστε[φά]νο Ἀφροδίτες.

76

Lyriikan taidekielet

- ★ siirtokunnilla tärkeä rooli lajien synnyssä
 - * runoilijat kulkivat siirtokunnasta toiseen yli murrerajojen
- ★ elegia, jambi: *joonia*
- ★ laululyriikka: *aiolia*
- ★ kuorolyriikka: *doori*
- ★ tragedia: *attika* ja *doori*

77

Elegia, jambi

- ★ Arkhilokhos (*fl.* n. 660–640) ja muut elegikot
 - * yhdistelmä homeerista runoutta ja oman ajan (korkea)kieltä
 - * kuitenkin aiolialaisia elementtejä vähemmän, joonialaisia enemmän kuin Homeroksella
 - * samat teemat molemmissa mitoissa
 - * jambi ilmeisesti lähempänä puhuttua kielimuotoa
- ★ Hipponaks (500-l., Efesos)
 - * aiheiltaan rohkeampaa
 - * runoissa myös lyydian kielen sanastoa
 - * ja maioniaa?

78

Laululyriikka (μέλος)

- ★ Alkaios (*fl.* n. 600)
 - * "homeerisempää" kuin Sapfo
- ★ Sapfo (*fl.* n. 600)
 - * miten lähellä ajan puhuttua kieltä?
- ★ A. ja S. määrittävät aiolian taidekielenä
 - * homeerista:
 - * ei aina augmenttia
 - * samoja muokkauksia *metri causa*
 - * kummankin sanastoa sanotaan eepiseksi

79

Kuorolyriikka: Alkman

- ★ kehittyi doorilaista murretta puhuvilla alueilla
 - * Sparta tärkeä 600-l.
- ★ Alkman (600-l. jälkipuolisko)
 - * doorilaista + homeerista; ei lakonian murteen erityispiirteitä
 - * ongelma käsikirjoitustradition vaikutus
 - * doorilaisia piirteitä
 - * artikkelin fem. mon. nom. ται; verbin akt. mon. 1. -μες, mon. 3. -ντι, inf. εἶμεν / ἦμεν
 - * w säilynyt metriikassa, ei kuitenkaan näy teksteissä
 - * sanastoa: ποκά; ἀμές, ἀμέων, ἀμίν
 - * homeerisia piirteitä (sekä joonialaisia että aiolialaisia)
 - * mon. dat. (3. d.) -σι, -εσσι; (1.-2.d.) -αισι, -οισι
 - * verbin akt. mon. 3: -ουσιν

80

Kuorolyriikka: Pindaros

- ★ runsas muotojen ja varianttien varanto
 - * πρὸς yleisempi kuin ποτί; κάλος yleisempi kuin κᾶ-
 - * ὅτε, εἰ ὅκα, joka doorilainen
 - * partisiipin pääte fem. -οῖσα; Μοῖσα
 - * aor. partisiipit -σαις, -σαισα
 - * augmentti yleisempi kuin ei augmenttia
- ★ ei siis erityisesti suosi doorilaisia piirteitä
 - * verbin akt. mon. 3.: -οντι kuitenkin suosikki
- ★ murrepainotus vaihtelee runosta toiseen

81

Attikan murteen erityispiirteitä

- ★ fonologiaa
 - * /e:/ muuttuu paikoittain takaisin /a:/:ksi (e_, i_, r_)
 - * 800-700-luvulla
 - * att. -ττ-, joon. -σσ- (att. kuten boiotiassa)
 - * kontraktiot: jooniassa mm. εα, εο säilyvät, attikassa ei
 - * Cw-yhdistelmissä eri lopputuloksia joonian ja attikan välillä
 - * att. ξένος, κόρη, joon. ξείνος, κούρη (< *ksenwos, *korwa:)
- ★ morfologiaa
 - * 1.dekl. mask. yks.gen. -ου (joon. -εω)
 - * duaali paljon käytetympi kuin muuten jooniassa
 - * verbimuodoista puuttuvat tietyt analogiaan perustuvat kehitykset, jotka läsnä muissa joonial. murteissa
 - * joon. οἶδας, οἶδαμεν; τιθῶ, τιθείς

82

Tragedia

- ★ varsinainen kehitys Attikassa
 - * moninaiset juuret
- ★ puheosissa jambi ja attika; kuoro-osien kehitykseen vaikuttanut kuorolyriikka
 - * mutta kieli niissäkin enimmäkseen attikaa, eepisellä ja doorilaisella värityksellä
- ★ olennaista σεμνότης
 - * kieli ylevässä rekisterissä, arkisuutta kartetaan
- ★ vahvaa murteellisuutta vältetään
 - * kuten muissakin taidekielissä

83

Tragedia (2)

- ★ eepisestä perinteestä
 - * kontrahoimattomia muotoja
 - * αἰίδω, φάος
 - * epiikan joonian fonologiaa
 - * ξείνος, μούνος
 - * metrisiä pidennyksiä
 - * morfologiaa
 - * -οιο, -εσαι; -μεσθα; ἄμμι; inf. ἔμμεν
 - * verbit usein ilman etuliitettä; myös augmentti voi jäädä pois
 - * αἰνέω, ἔζομαι, ὄλλυμι (εἰ ἐπ-, καθ-, ἀπ-)
- ★ myös hiukan joonialaisen proosan vaikutusta

84

Tragedia (3)

★ doorilaisuutta

- * a-väritteisyys, mutta vain tietyissä osissa
 - * νίκα, ἄγον, μάτηρ, φάμα, δᾶμο-
 - * mutta γῆρως, ἦδύς, ἀνήκουστος; μηχανά
- * muotoja, jotka voivat olla eepin kielen tai doorilaisen murteen piirteitä
 - * νιν, monikon gen. -ᾶν; ἕκατι selkeästi doorilainen

★ myös attikan erityispiirteitä vältetään

- * duaali harvinainen
- * -σσ-, -ρσ- (ei -ττ-, -ρρ-)
- * -μι-verbien aoristi; imperatiivin muotoja

85

Tragedia (4)

★ σεμνότης

- * "sivistyssana" - γλῶττα, ξένον, ξενικόν vs. κύριον
- * yhdys sanojen runsaus
- * tavallisia sanoja ylevöitetty johdoksilla
- * myös mahd. länsikreikkalaisia sanoja

κύριον	γλῶττα
άνήρ	πόσις
γυνή	δάμαρ
ἰμάτιον	εἶμα
οἰκία	δόμος
ἀκούειν	κλύειν
ὄρᾶν	λεύσσειν
ἐλθεῖν	μολεῖν

δίφρον ἀεικέλιον καταθεῖς ὀλίγην τε τράπεζαν
δίφρον μοχθηρὸν καταθεῖς μικρὰν τε τράπεζαν

νῦν δέ μ' ἔὼν ὀλίγος τε καὶ οὐτιδανὸς καὶ ἀεικῆς
νῦν δέ μ' ἔὼν μικρὸς τε καὶ ἀσθενικὸς καὶ ἀειδῆς
Aristot. *Poet.* 1458b

86

Komedia

★ doorilainen perinne oli olemassa

- * Epikharmos; ei ole säilynyt nykyaikaan

★ Aristofanes

- * kielioppi vastaa ajan attikalaisen proosan kielioppia
- * sanastossa paljon omaperäistä
- * usein vaikea erottaa "puhekieltä" ja tragedian parodiaa
- * tapauksia, joissa muualta tulevat puhuvat omia murteitaan / kieliään
 - * lakoniaa (70 r. dialogia), megarista (70 r.), boiotiaa (30 r.)
- * tai "huonoa kreikkaa" skyytian, persian pohjalta

87

Komedia (2)

★ ei-attikalaiset murteet Aristofaneella

- * eivät ole kirjallista murretta
- * megariksen ja lakonian murre eroavat selvästi toisistaan, ei vain "yleis-doorilaista" väriä
- * erityisesti lakonia vastaa muualla säilynyttä tietoa murteesta
- * funktio: murre kuuluu henkilöiden rooliin, ei ole ensisijaisesti naurettavaa
- ★ muutkin runoilijat käyttivät murteita
 - * uudessa komediassa "doorilainen lääkäri", ilmeisesti stereotyyppistä dooria

88

Ohjelma

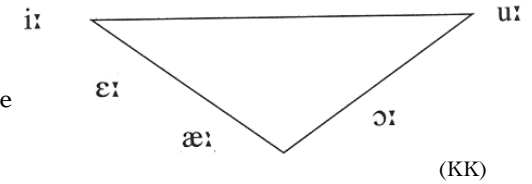
13.10.	Tragedia
14.10.	Joonialainen proosa
20.10.	Attikalaisesta proosasta
21.10.	koinéhen
3.11.	Koiné ja murteiden häviäminen;
10.11.	kreikka roomalaisajalla
17.11.	Kreikka roomalaisajalla,
24.11.	kristinusko, varhaisbysanttil. aika
8.12.	Kreikan kaksi vuosituhatta
	Sisiliassa
15.12.	tentti

89

Vokaalimuutoksia attikassa (1)

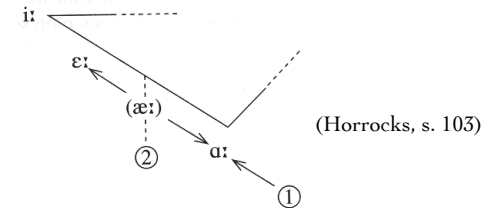
Pitkät vokaalit

1. joonialais-attikalaisten murteiden tilanne n. v. 1000

(KK)

2. tapahtuu attikassa n. 800-luvulla

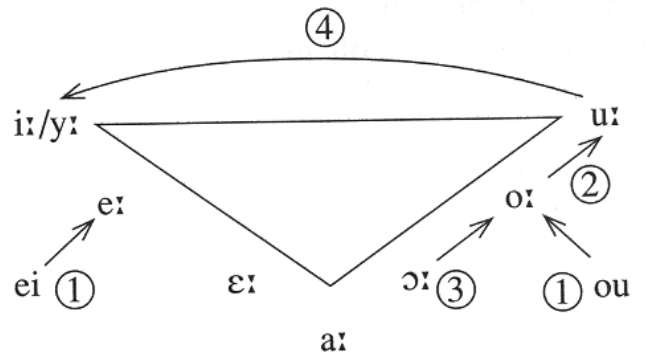

(Horrocks, s. 103)

90

Vokaalimuutoksia attikassa (2)

3. 700-600-luvulla

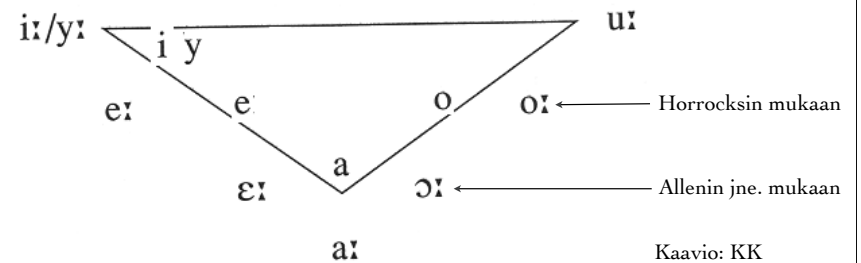
(Horrocks, s. 103)

91

Vokaalimuutoksia attikassa (3)

n. 500-400-lukujen tilanne

– pitkät ja lyhyet vokaalit

Horrocksin mukaan

Allenin jne. mukaan

Kaavio: KK

ā /a:/, η /ε:/, ει /e:/, ῑ /i:/, ω /o:/ tai /ɔ:/, ου /u:/, ῡ /y:/

92

Joonialainen proosa

- ★ kirjallista proosaa pidetään joonialaisen murrealueen luomuksena
 - * seuraus: vaikutus muihin murteisiin
 - * esim. sanat γράφω ja εἰρήνη lainattu jooniasta muualle, muuttuneet hiukan
 - * lännessä (Italia, Sisilia) doorilainen proosa, mutta tunnetaan heikosti
- ★ Hippokrateen korpus
 - * kuvaa proosan varhaisvaiheita
 - * *artikkelin* suuri merkitys

93

Herodotos

- ★ syntyi 480-luvulla, kaarialainen syntyperä
- ★ oraalisen ja kirjallisen kulttuurin rajalla
- ★ kieli: itäjooniaa, mutta ποικίλη
 - * epiikan kielen vaikutusta: "ὀμηρικώτατος"
 - * attikan vaikutusta (enemmän tyyliässä)
- ★ myös "yksinkertaista"
 - * vähän yhdyssanoja ja γλῶτται
- ★ tekstikriittisiä ongelmia
 - * rinnakkaismuotoja, joista tod.näk. käytti vain toista

94

Herodotoksen kieli

- ★ fonologiaa
 - * /a:/ → /e:/; [ti] > [si]; -σσ-; -ρσ-
 - * VCw -yhdistelmä: vokaali pitenee (μοῦνος)
 - * aspiraation katoa, kuten itäjooniassa
 - * Hdt. ἀπικέσθαι, ἀπιέναι, ἐπορᾶν, κατ' ἡσυχίην
 - * mutta myös aspiroituja muotoja tekstissä (ἄφες, ἴρός)
 - * labiovelaari /k^w/ pronomineissa ja pron.adv. > /k/
 - * κόσος, ὀκοῖος, κῶς
 - * ei käytä lainkaan "tarttuvaa" vû:tä
 - * kontraktio erilainen kuin attikassa
 - * vokaalinpituuden metateesi vasta käynnissä

95

Herodotoksen kieli (2)

- ★ morfologiaa: nominit
 - * eV ei kontrahoidu > paljon eroja attikaan nähden
 - * 1. dekl. mon. gen. aina -έων (ei artikkelin); ἔτρα jne.
 - * persoonapron. gen. -εο, -ευ -muotoja
 - * 1.-2. dekl. mon. dat. f. -ησι, m. -οισι
 - * 3. dekl. πόλις: i säilyy kaikissa muodoissa
 - * refleksiivipronominit: -εωυτ-muodot (att. -εαυτ-)
 - * τις ja ὅστις: taivutus

	Singularis			Pluralis		
	maskulinum	neutrum		maskulinum	neutrum	
N	τίς - τις	τί - τι		τίνες - τινες	(*) - τινά	
G	τίνος/τεῦ - τινος/τεῦ/τεο			(*) - των		
D	τινι/τέω - τινι/τεω			τέοισι - τεοισι/τισι		
A	τίνα - τινά	τί - τι		τίνας - τινάς	(*) - τινά	

	Singularis			Pluralis		
	ma.	fe.	neutr.	ma.	fe.	neutr.
N	ὅστις	ἧτις	ὅτι	οἵτινες	αἵτινες	ἅσσα
G		ὅτου/ὄτευ			ὄτεων	
D		ὄτεω			ὄτέοισι	
A	ὄντινα	ἦντινα	ὄτι	οἴστινας	αἴστινας	ἅσσα

Blomqvist – Jastrup, 356

Herodotoksen kieli (3)

★ morfologiaa: verbi

- * iteratiiviset muodot (-σκ-); usein augmentti puuttuu
 - * samoin eräistä muistakin vokaalialkuisista verbeistä
- * -μι-verbeissä imperf. -εα-loppuja (ἔα, ἦα, ἐτίθεα)
- * ei -θα-muotoja -> οἶδας, ἔας (< εἰμί)
- * rinnakkain -νται / -αται ja -ντο / -ατο (< η)
- * -νυμι-verbit usein taipuvat temaattisesti
- * kontraktioerojen seuraukset
 - * medium: ind. yks. 2. -εαι, imperat. -εο, -ευ

★ syntaksiin kiinnitetty paljon huomiota

- * käyttää puheen strategioita

97

Herodotoksen kieli (4)

Οὔτος δὴ ὦν ὁ Κανδαύλης ἠράσθη τῆς ἑαυτοῦ γυναικός,
No siis tämä Kandaules rakasti omaa vaimoaan

ἐρασθεὶς δὲ
rakastaessaan

ἐνόμιζέ οἱ εἶναι γυναῖκα πολλὸν πασέων καλλίστην.
hänellä oli mielestään aivan kaikkein kaunein vaimo

Ἵστε δὲ ταῦτα νομίζων,
kun hän oli tätä mieltä

ἦν γὰρ οἱ τῶν αἰχμοφόρων Γύγης ὁ Δασκύλου ἀρεσκόμενος μάλιστα,
hänellä oli henkivartijoiden joukossa Gyges Daskyloksen poika, josta hän erityisesti piti

τούτω τῷ Γύγῃ καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν προηγμάτων ὑπερετίθετο ὁ Κανδαύλης
tälle Gygeelle Kandaules siirsi kaikkein tärkeimmät asiansa

καὶ δὴ καὶ τὸ εἶδος τῆς γυναικός ὑπερεπαινέων.
ylistäen kovasti vaimon kauneutta.

98

1,8; Slingsin esimerkki

Ateena 400-luvulla

- ★ 400-luvulla myös oppineisuuden keskus
- ★ tragedia, komedia, filosofia, puhetaito, historiankirjoitus
 - * kaikissa genreissä tärkeää kehitystä Ateenassa
- ★ attikalaisen proosan keskeisinä "isinä" pidettiin antiikissa Gorgiasta ja Thrasymakhosta
- ★ mutta jo Protagoraalla vaikutusta
 - * puhetaidon merkitys asioiden hoidossa
 - * käytti joonialaisvoittoista kieltä
- ★ antiteettisellä tarkastelutavalla vaikutus kieleen

99

Gorgias

- ★ s. n. 483, Leontinoi; Ateenaan 427
- ★ virkkeet koostuvat lyhyistä jaksoista, jotka järjestetään pareiksi
- ★ ääniefektejä
 - * samanpituisuus, riittävyys, allitteraatio
- ★ sanottu proosa-dityrambeiksi
- ★ tehot kuuluivat pian oikeuspuheissa
 - * Aristoteleen aikaan mennessä jo pois muodista

100

Thrasymakhos ja Antifon

- ★ Thrasymakhos
 - * μέση λέξις – keskityyli
 - * jaksotus, selkeämpi elementtien järjestys
 - * joitakin dityrambirunouden elementtejä
- ★ Antifon (s. n. 480, Rhamnus)
 - * antiteesi vahvasti mukana
 - * runoudelle ominaista väritystä
 - * partisiippirakenteiden käytössä kehityskulkuja
 - * abstraktiot artikkelin avulla
 - * mallipuheissa joonialaisvoittoisuutta verrattuna oikeuspuheisiin

101

Thukydides

- ★ n. 460–400
- ★ harkittu kompositio, tiivis tyyli
 - * monimutkaiset rakenteet, innovatiivinen syntaksi
- ★ "radikaalin" retoriikan vaikutus ei juuri näy
 - * puheissa jonkin verran
- ★ kielimuodosta eräät attikalaiset piirteet karsittu
 - * -σσ-, -ρσ-
- ★ vrt. **Ksenofon** (n. 427–354)
 - * Thukydideen ihailija, kirjoitti "käyttöproosaa"
 - * vaikka nyk. attikalaisen proosan esikuva, mukana länsimurteiden piirteitä

102

Thukydides (2)

- ★ esimerkki: νικάω-verbin aoristin ja imperfektin käyttö
1. kirjassa: merkitysvivahteet
- ★ "voittivat" normaalisti aoristilla ilmaistu Thukydideellä

ἐν τούτῳ δὲ οἱ Σάμιοι ... τὰς τε προφυλακίδας ναῦς διέφθειραν καὶ ναυμαχοῦντες τὰς ἀνταναγομένας ἐνίκησαν (1,117,1)

mutta

καὶ ἐνίκησαν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀμφότερα Ἀθηναῖοι Κίμωνος τοῦ Μιλτιάδου στρατηγούτος (1,100,1)

γενομένης δὲ μάχης ἐν Τανάγρα τῆς Βοιωτίας ἐνίκησαν Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι (1,108,1)

Ἀθηναῖοις δὲ ναυσὶν ἀποβάσιν ἐς Ἀλιάς πρὸς Κορινθίους καὶ Ἐπιδαυρίους μάχη ἐγένετο, καὶ ἐνίκησαν Κορινθιοὶ. καὶ ὕστερον Ἀθηναῖοι ἐναυμαχῆσαν ἐπὶ Κερκυραλῆϊ Πελοποννησίων ναυσὶ, καὶ ἐνίκησαν Ἀθηναῖοι (1,105,1)

103

Platon (429/8/7-348/7)

- ★ filosofiaa dialogimuodossa, vrt. Ksenofon
 - * dialogissa ilmeisesti lähellä "sivistyneen keskustelun" kielimuotoa
 - * monet tyylit, myös runollinen taideproosa
- ★ kielimuoto vahvemmin attikaa kuin esim. Thukydides
 - * lähellä Aristofaneen kieltä
 - * duaalin käyttö laajaa; -ττ-, -ρρ-
- ★ kielen mahdollisuudet abstraktioon hyvin käytössä
- ★ aikalainen ja ystävä **Arkhytas Taraslainen**
 - * doorilais-joonialais-attikalaista filosofista proosaa

104

Sanajärjestys proosassa (1)

- ★ melko vapaa, mutta ei lainkaan sattumanvarainen
- ★ lauseen alku ja loppu merkityksellisiä paikkoja
- ★ elementtien S(ubjekti), O(bjekti), predikaatti (V) järjestys 400-300-luvuilla
 - * subjekti – verbi: SV yleisempi kuin VS
 - * vaihtelua kirjailijoiden ja lausetyyppien kesken
 - * objekti – verbi: OV jonkin verran yleisempi kuin VO
- ★ subjektin, objektin (yms) ja predikaatin järjestys riippuu kuitenkin hyvin paljon niiden pragmaattisesta roolista

105

Sanajärjestys proosassa (2)

- ★ K. Doverin erottelu:
 1. rajoitetusti liikkuvat sanat
 2. liikkuvat sanat (en. mobile, *M*)
- ★ rajoitetusti liikkuvat sanat
 - * *postpositiivit*: ei lauseen alussa (*q*)
 - * *prepositiivit*: ei lauseen lopussa (*p*)
- ★ liikkuvat sanat
 - * sanat joilla taipumus olla lauseen alussa (*M^a*)
 - * muut (*M^b*)

106

Sanajärjestys proosassa (3)

- ★ postpositiiveja: eivät aloita lausetta
 - * partikkeleita
 - * ἄν, ἄρα, γάρ, γε, δέ, δή, ὅητα, μέν, μήν, οὖν, περ, τε, τοι, τοίνυν, νυν (huom. aksentti)
 - * persoonapronomineja
 - * με, μου, μοι, σε, σου, σοι, ἐ, οὐ, οἱ, μιν, σφε, σφι
 - * huom. aksentti!
 - * αὐτός-pronominin muut sijat kuin nominatiivi
 - * indefiniittipronomineja
 - * τις, ποτε, που, πως
- ★ säännöllisesti *toisena sanana* lauseessa
 - * Wackernagelin laki

107

Sanajärjestys proosassa (4)

- ★ prepositiiveja: eivät lopeta lausetta
 - * ἀλλά, αὐτάρ, ἦ, ἦ, καί, οὐδέ, οὔτε, εἴτε, μή "jottei"
 - * relatiivipronominit; εἰ, ἐπεὶ, ἵνα; ὅ (kun määräinen artikkeli); prepositiot
- ★ liikkuvia sanoja joilla taipumus olla lauseen alussa (*M^a*)
 - * interrogatiivipronominit; monet painolliset persoonapronominit; monet demonstrat.pron.
 - * kieltopartikkelit; ἐκεῖ; νῦν; τότε; πολλάκις

108

Sanajärjestys proosassa (5)

P1	PØ	V	X
Topiikki	Fokus	Verbi	Muut osat
(ennen verbiä)			

Τελευτήσαντος δὲ Κύρου παρέλαβε τὴν βασιλίην Καμβύσης,
Κύρου ἐὼν παῖς καὶ Κασσανδάνης τῆς Φαρνάσπεω θυγατρὸς,
τῆς προαποθανούσης Κύρος # αὐτὸς τε μέγα πένθος ἐποίησατο
καὶ τοῖσι ἄλλοισι προεῖπε πᾶσι # τῶν ἦρχε # πένθος ποιέεσθαι.
Ταύτης δὴ τῆς γυναικὸς ἐὼν παῖς καὶ Κύρου Καμβύσης
Ἴωνας μὲν καὶ Αἰολέας # ὡς δούλους πατρώϊους ἐόντας ἐνόμιζε,
ἐπὶ δὲ Αἴγυπτον ἐποιέετο στρατηλασίην, # ἄλλους τε παραλαβὼν τῶν ἦρχε
καὶ δὴ καὶ Ἑλλήνων # τῶν ἐπεκράτεε.

Herodotos 2,1; jäsenys: H. Dik

109

Sanajärjestys proosassa (6)

Ἐν δὲ **οἱ** χρόνῳ ἐλάσσονι καὶ οὐ πληρώσασα τοὺς δέκα
μῆνας ἢ γυνὴ αὕτη τίχτει τοῦτον δὴ τὸν Δημάρητον.
Herodotos 6,63

Πυρετοὶ δὲ παρηκολούθουν **μοι** συνεχεῖς.
Demosthenes 54,11

– myöhemmin verbin ja pronominin yhdistelmä siirtyy
lauseen alkuun, jolloin verbi aloittaa lauseen

110

400-300-lukujen trendejä

- ★ kontrasteja:
 - * arkaainen attika, epiikan joonia: piirteitä kartettiin
 - * modernimpi joonia: piirteitä suosittiin
- ★ puhutaan "suur-attikasta" (Thumb)
- ★ morfologia
 - * datiiivin monikossa (1.-2. d.) -οις, -αις-muodot vallitseviksi
 - * οἶδα-verbin säännöllistyminen
 - * σύν(-) korvaa muodon ξύν(-)

111

400-300-lukujen trendejä

- ★ syntaksi
 - * abstraktit kiertoilmaukset yleistyvät:
esim. ἐπιμέλειαν ποιῶμαι vs. ἐπιμελοῦμαι
 - * βώσαντα δὲ τὸ οὔνομα τοῦ Φιλιππίδew τὸν Πάνα Ἀθηναίοισι κελεύσαι ἀπαγγεῖλαι δι' ὅ τι ἐωυτοῦ οὐδεμίαν ἐπιμελείην ποιεῦνται (Hdt. 6,105)
 - * οὐ γὰρ περὶ τοῦ αὐτοῖ σωθῆναι μόνον ἔτι τὴν ἐπιμέλειαν ἐποιούντο (Thuc. 7,56,2)
 - * ὅπ[ω]ς ἂν οἱ ἀστυνόμοι οἱ ἀεὶ λανχ[ά]νοντες ἐπιμέλειαν ποιῶντα [L] (IG II² 659, v. 287)
 - * ἐπαινῶ-verbin järjestyminen
 - * akkusatiivi korvaa datiiivin

112

Hetki Aristoteleen seurassa

(384 – 322)

- ★ kuuluu vielä attikalaiseen proosaan, mutta säilyneet teokset eivät ole olleet tyyli-ihanteita
- ★ kielimuoto ei kuitenkaan ole aivan sama kuin esim. Platonilla
 - * οἶδα-verbin muodot: käyttää ἴσμεν, ἴστε, ἴσασι(ν), mutta οἶδας, ei οἶσθα
 - * -σσ- ja -ρσ-muotoja esiintyy, vaikka ne selvästi harvinaisempia kuin -ττ- ja -ρρ-muodot
 - * optatiivin käyttö osin rajoittuneempaa kuin muilla

113

Kielen leviäminen ja politiikka

- ★ suur-attika Ateenan valtapiirissä 400-luvulla
 - * kaupallis-hallinnollisen kanssakäymisen kieli
 - * attikalainen proosa taidekielenä
- ★ Peloponnesolaissodan jälkeenkkin Ateenan kielimuodon merkitys suuri
 - * 300-luvulla vielä Ateenan mahtikausi
 - * leviää Ateenan valtapiirin ulkopuolelle
- ★ mutta se ei olisi voinut pysyä ilman uutta sysäystä 300-luvulla

114

Ἡ κοινή διάλεκτος

- ★ suur-attikan laajalle levinnyt muoto
- ★ joonian ja attikan konvergenssi
 - * tai julkisen joonian konvergenssi attikaan
 - * johtuu myös väestösuhteista Ateenan valtapiirissä
 - * joonian murre häviää dokumenteista 300-luvun loppuun mennessä (ei puheesta)
- ★ termi κοινή peräisin grammatikoilta
 - * pidettiin yhtenä murteena
 - * κοινή:ta verrattu pidgin- ja kreolikieliin, mutta erilainen tilanne

115

Makedonia ja attika

- ★ makedonian murre
 - * ehkä kuului länsimurteisiin (?)
- ★ Filippos II:n aikana suur-attika omaksuttiin eliitin ja armeijan kieleksi
- ★ Aleksanteri III (356–323)
 - * mahdollisti juuri suur-attikan / κοινή:n leviämisen laajasti itäisen Välimeren alueelle ja kauemmas
- ★ hallinnon dokumentit
 - * attikaa ja jooniaa erottavista piirteistä attikalaiset vallitsevat muutamaa ankaraa attikismia lukuunottamatta

116

Hellenististen valtioiden kielet

- ★ meille säilyneillä käyttöalueilla kreikka
 - * hallinnon ja yksityisissä asiakirjoissa koivḗ
 - * kirjallisuudessa taidekielet
- ★ kreikkaa puhutaan laajalla alueella, ja se saa myös vähitellen vaikutteita paikalliskielistä
 - * näkyy hyvin hitaasti
 - * myös kiistanalaista: kumpi vaikuttaa, kielen muutos vai toinen kieli?

117

Κοινή hallintodokumenteissa

- ★ ambivalentti suhde taideproosan kieleen
- ★ dokumenteissa jäykempiä ja nopeammin muuttuvia osia
- ★ syntaksin ja sanaston osalta erot alkavat näkyä viimeistään 200-luvulla
 - * fonologian ja morfologian muutokset näkyvät hitaasti
- ★ piirteitä
 - * byrokratian oma sanasto: πολιτογραφῶ, ὑπέρθεις
 - * prepositiolauseketta voidaan käyttää poss.pron. sijasta
 - * τὴν παρ' ἐμοῦ ἐπιστολήν
 - * οὐθείς

118

Partisiipit

- ★ partisiipit attikassa hyvin vahvassa roolissa
 - * tulos: pitkiä lauseita / virkkeitä, joissa vähän finiittisiä verbimuotoja
- ★ koinessa jonkin verran harvinaisempia
 - * vältetään rakenteita, joissa kongruenssi yltää pitkälle
- ★ myös vaihtelua infinitiivin ja partisiipin välillä
 - * esim. tietämisverbeissä Acl saattaa korvata partisiippilausekkeen
 - * πυνθάνομαι ... ἐκκεκολάφθαι

119

Infinitiivit täydennyksinä

- ★ esim. ψηφίζω ja infinitiivi
 - * attikassa rakenteessa "äänestää että tehdään jotain" infinitiivi (tai Acl)
 - * esim. "τὸ πλῆθος ἐψηφίσαντο πολεμείν" (Thuc.)
- ★ tässä ja muissa vastaavissa rakenteissa infinitiivin (ja Acl:n) merkitys vähenee
 - * κρῖνω ψηφίσασθαι ὑμᾶς ὅπως ... δοθῆ ...
 - * eli infinitiivilausekkeet alkavat hitaasti korvautua sivulauseilla
- ★ sanomisverbit: samansuuntainen kehitys
 - * ὅτι vaihtoehtona jo klassisessa kreikassa

120

Menestyvä infinitiivi

- ★ substantivoitu infinitiivi
 - * monikäyttöinen; ei tarvitse huolehtia kongruenssista
 - * käytetään usein prepositioiden kanssa
 - * εἰς τό ..., διὰ τοῦ ..., jne.
 - * genetiivissä ilmaisee päämäärää
 - * klassisessa kreikassa partisiippi voisi toimia tässä
 - * myös paljon eroja kirjoittajien välillä sen mukaan, mitkä tyyli-ihanteet ovat
 - * säilyy pitkään

121

Kirjallinen κοινή

- ★ termin erilaiset merkitykset
 - * jotkut halunneet rajata vain ei-kirjalliseen kreikkaan
 - * on kuitenkin perusteltua puhua myös kirjallisesta κοινή:sta, vaikka se on vielä vähemmän yhtenäinen käsite kuin attikalainen proosa
- ★ taidekieliversio hallinnollisesta κοινή:sta
 - * esim. Polybios, Plutarkhos
- ★ myöhemmin
 - * asianismi (200-l. eaa. alkaen), attikismi (1. vs. eaa) ja toinen attikismi (100-l. jaa.) määrittelevät käsitteitä omilla tavoillaan

122

Menandros

(n. 340 – 290)

- ★ uusi komedia, ei enää poliittista merkitystä
- ★ kielen katsottu vastaavan melko tarkkaan puhekielen kehitystä Attikassa
 - * tämän johdosta ihailtiin antiikissa (Quintilianus) ennen attikismia
- ★ eroaa esim. Aristofaneen kielestä
- ★ mutta osin konservatiivisempaa kuin κοινή

123

Menandros (2)

- ★ kielessä konservatiivista
 - * käyttää optatiivia sen perinteisissä rooleissa
 - * epäsäännöllisistä verbeistä attikalaisia muotoja, "omia" versioita
 - * οἶσθας, ἦσθας
 - * κοινή:ssa aoristin passiivimuodot alkavat korvata aoristin mediumin muotoja, mutta ei Menandroksella
 - * ἐγενόμην, ἀπεκρινάμην
 - * fonologiassa attikalaisia piirteitä (-ττ-)

124

Menandros (3)

- ★ kielen muutosta heijastavia piirteitä
 - * duaalia ei käytetä
 - * aoristin ja perfektin välinen ero alkaa hämärtyä
 - * -μι-verbien paradigmaa säännöllistetty
 - * ἐθηκα-alkuiset muodot, δείκνύω
 - * eräät epäsäännölliset substantiivit korvataan säännöllisillä
 - * ei οἶς, vaan πρόβατον
 - * puheen mimesistä: vähän partikkeleita, paljon persoona- ja demonstratiivipronomineja
 - * fonologia: γιν- pro γιγν-

125

LXX

- ★ kreikka tuli hellenistisenä aikana Egyptin juutalaisten pääkieleksi
- ★ *Vanha Testamentti* käännettiin kreikaksi 200-100-luvulla: *Septuaginta*
 - * sen eri kirjoissa erilaiset tyylilliset ihanteet
 - * osassa aikaisemman kreikkalaisen kirjallisuuden vaikutus näkyy
 - * osin tarkoitettu luettavaksi ääneen kaikille
 - * toki myös alkukielen heprean vaikutusta
 - * käsikirjoitustraditio aiheuttaa ongelmia

126

LXX (2)

- ★ tekstinäyte (2. Kun.)
 - * parataksi, ei juuri sivulauseita
 - * pronomineja suositaan paikoissa, joissa ne klassisessa kielessä voitaisiin jättää pois
 - * αὐτός-sanan käyttö
 - * dativia vahvistettu ἐν-prepositiolla
 - * verbien morfologiassa analogiset kehitykset näkyvät
 - * aoristin passiivimuodot medium-muotojen sijasta
 - * hiukan heprean vaikutusta

127

Polybios

(n. 200 – 120)

- ★ varhaisin hyvin säilynyt koine-prosaisti
- ★ kielimuoto suhteellisen runsassanainen
- ★ leksikko
 - * uudissanoja abstraktion avulla; ottaa myös uudestaan käyttöön sanoja runoudesta ja joonian murteesta: esim. ἀσουλία
- ★ syntaksi
 - * optatiivin ahkera käyttäjä varh. historioitsijoiden tapaan
 - * käyttää mielellään deiktisiä pronomineja jäsentämään kerrontaa
 - * dativiin käyttö hiukan väistymässä prepositiolausekkeiden tieltä
 - * futuurin partisiipin käyttö niukkaa

128

Polybios (2)

- ★ kielen myöhempää kehitystä ennakoivaa
 - * käyttää suhteellisen paljon deiktisiä pronomineja jäsentämään kerrontaa
 - * datiivin käyttö hiukan väistymässä prepositioliousekkeiden tieltä
 - * futuurin partisiipin käyttö niukkaa

129

Kielen rekisterit: kirjallinen / ei-kirjallinen

- ★ hyödyllinen erottelu (G. Horrocks):
 - * *literary*
 - * kaunokirjallinen
 - * *official and scientific/technical*
 - * ylempi hallinto; osa tietokirjallisuutta: tekninen, "suoraviivainen" proosa
 - * *basic / non-literary*
 - * hallinnon alemmat tasot, käytännönläheiset yksityiset asiakirjat
 - * joskus käytetään myös termiä dokumentaarinen ("documentary") aineisto
- ★ koskee hellenistis-roomalaista aikaa

130

Syntaksi eri rekistereissä (1)

- ★ kaunokirjallinen teksti (proosa)
 - * pyrkimys säilyttää futuuri ja perfekti käytössä
 - * finaalilauseissa futuurin partisiippi tai ὡς (ἄν) / ὅπως ἄν
 - * optatiivi sivulauseissa, kun menneen ajan verbi päälauseessa
 - * τυγχάνω + klassinen partisiippirakenne
 - * passiivirakenteen agentti:
 - * ὑπό + gen. tai dat.; πρὸς + gen.; tai pelkkä datiivi
 - * persoonallinen passiivi rakenteissa "hänen kerrotaan" tms. "ὁ δεῖνα λέγεται ..."

131

Syntaksi eri rekistereissä (2)

- ★ hallinnollinen ja tieteellis-tekninen teksti
 - * ὅτι-sivulause infinitiivin tai partisiipin sijasta ajatteleminen tai havaitsemista tarkoittavissa verbeissä
 - * sanomisverbit: siteerataan mieluummin suoraan kuin käytetään alisteista rakennetta
 - * "sanoa, että ..." myös φημί-verbi +Acl
 - * persoonaton passiivi rakenteissa "hänen kerrotaan" tms. "λέγεται, ὅτι ..."
 - * τυγχάνω: merkitys "olla"
 - * substantivoitu infinitiivi suosittu päämäärää ilmaistaessa (prepositioliouseke)

132

Syntaksi eri rekistereissä (3)

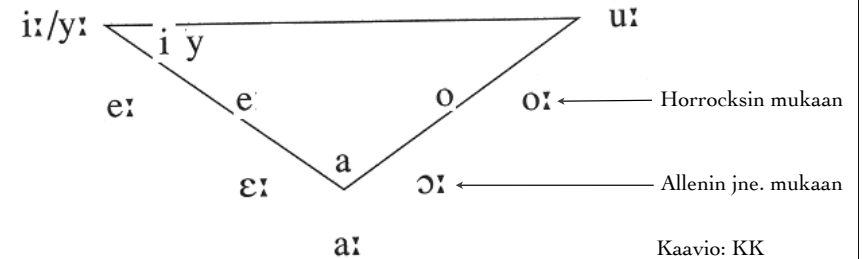
★ ei-kirjallinen teksti

- * *ἴνα*-sivulause: suosio kasvaa
 - * käyttö sekoittuu *ὡς / ὥστε* -konjunktioiden kanssa
 - * käytetään myös käskemistä tarkoittavien ja joskus toivomista tarkoittavien verbien kanssa
- * vaihtoehtoja
 - * finaalilauseet: myös substantivoidun infinitiivin genetiivi
 - * toivominen: usein lauseet rinnastetaan
- * pleonastinen artikkelin genetiivimuoto *τοῦ* infinitiiviä vahvistamassa
- * futuurimuodon sijasta preesensin indikatiivi, aoristin konjunktivi tai *ἔχω* + aoristin infinitiivi

133

Muutoksia kreikan fonologiassa

n. 500-400-lukujen tilanne attikassa
– pitkät ja lyhyet vokaalit

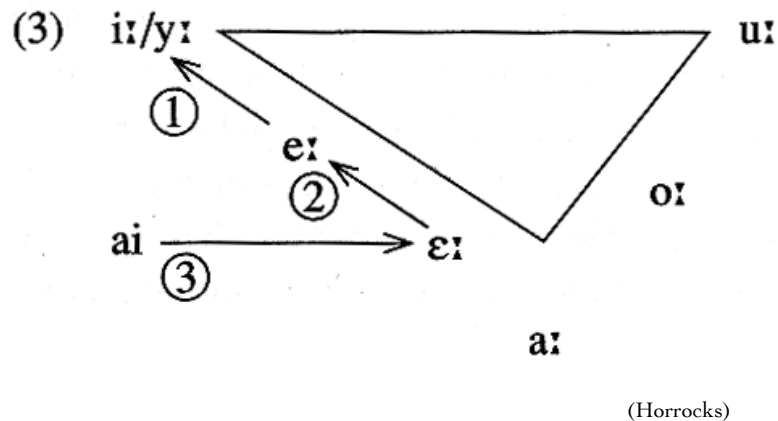
Kaavio: KK

ā /a:/, *η* /ε:/, *ει* /e:/, *ī* /i:/, *ω* /o:/tai /ɔ:/, *ου* /u:/, *ū* /y:/

134

Vokaalit (2)

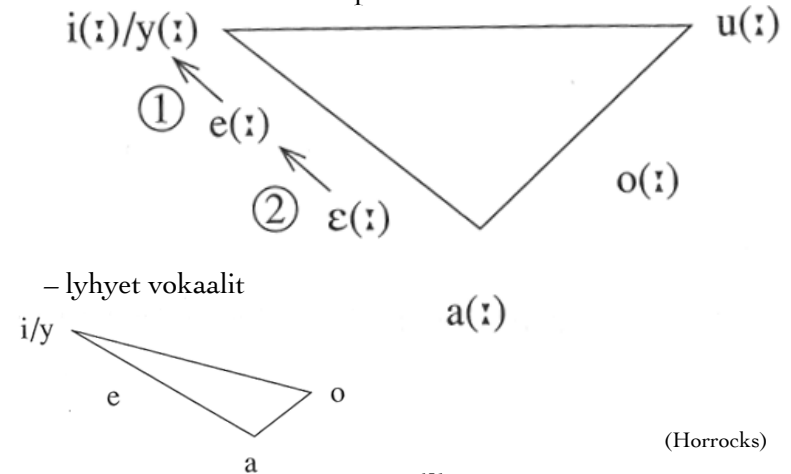
– pitkät vokaalit

135

Vokaalit (3)

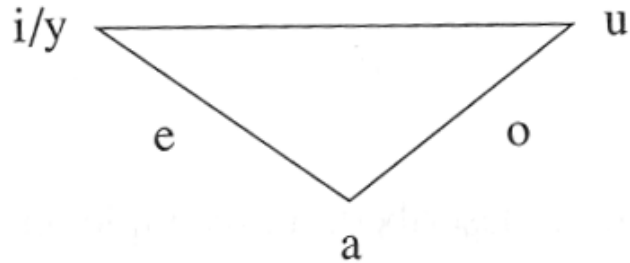
– pitkät vokaalit

136

Vokaalit (4)

– tilanne myöhäisantiikissa

- ★ musikaalisuus vähentynyt, kun vokaalinpituus lakannut olemasta merkitsevää

137

(Horrocks)

Vokaalit (5)

★ kronologiaa

- * Attikassa erotettu "konservatiivinen" ja "innovatiivinen" vokaalisysteemi (Teodorsson)

- * ero yhteiskuntaluokkien välillä

- * jo n. 350 eKr.

"δημος":

ι ει υι
/i/ /i/ u
η η u

ΕΝΘΑΔΕΚΙΤΕΑΦΡΙ
ΚΑΝΟCΖΗΕΔΕΜΗΘΑΦ
ΤΕΛΕΥΤΗCΑCΤΗΡΔΙΚΑ
ΕΝΘΑΔΕΚΤΑΙ/ΕΝΟΥΑΡΙC

- * mutta sen jälkeen konservatiivisia trendejä koinéssa

- * myöhäisantiikkiin mennessä muutokset kaikkialla

138

Konsonantit

- ★ soinnilliset klusiilit soinnillisiksi frikatiiveiksi

- * /b/, /d/, /g/ > /β/ /δ/ /γ/

- * toteutunut kaikkialla n. 300-l. mennessä jKr.

- ★ aspiroidut klusiilit soinnittomiksi frikatiiveiksi

- * /p^h/, /t^h/, /k^h/ > /f/ /θ/ /x/

- * hidas muutos, suuria eroja alueiden välillä (Egypti)

- * ilmeisesti laajalti toteutunut n. 300-l. mennessä

- ★ muista konsonanteista

- * /zd/ > /zz/ > /z/; /h/ > Ø; /n/ ja /s/ heikkenevät

- * ero yksöis- ja kaksoiskonsonanttien välillä häviää

139

Murteet ja κοινή

- ★ hellenistisellä ajalla attikalais-joonialainen

- κοινή kehittyi yleiskieleksi

- * hallinnon kieli

- * kirjallisuudessa muilla murteilla oli vähäinen rooli

- ★ idässä ei-kreikankieliset alueet hellenisoituivat vaihtelevassa määrin

- ★ alueet, joilla kreikka oli jo vanhastaan pääkieli, vanhat kreikan murteet vähitellen kuihtuivat

- * vaihtelevalla nopeudella

140

Murteet ja κοινή

- ★ joonian murre hävinnyt jo 300-luvun loppuun mennessä
 - * sulautunut κοινή:hen, koska niin lähellä sitä
- ★ monien muiden murteiden tärkeimmät dokumentit ovat hellenistiseltä ajalta
 - * roomalaisajalta vähemmän
- ★ puhutaan myös paikallis-koineista, jotka varsinainen κοινή sitten korvasi
 - * Sisilian doorilainen κοινά, luoteis-κοινά jne.

141

Kaksikielisyys ja diglossia

- ★ yhteisö on *kaksikielinen*, kun siinä on käytössä kaksi eri kielimuotoa
- ★ *diglossiasta* puhutaan silloin, kun kielimuodot
 - * ovat käytössä eri konteksteissa (engl. domain)
 - * ja toisen *prestiisi* on korkeampi kuin toisen
- ★ kyse voi olla yhden kielen kielimuodoista tai kahdesta aivan erilaisesta kielestä
- ★ yhteisöllinen käsite
 - * ihmiset voivat olla kaksikielisiä, samoin yhteisö
 - * mutta vain yhteisössä voi vallita diglossia

142

Diglossia

- ★ diglossia vallitsi monilla hellenistisen maailman alueilla
 - * kielimuotoina κοινή-kreikka ja paikalliskieli
- ★ lisäksi hellenistisellä ajalla alkaa muodostua diglossia kreikan kielen eri kielimuotojen *välille*
 - * jatkuu pitkälle uudelle ajalle
- ★ seuraus:
 - * kielen muutokset näkyvät hitaasti
 - * ne näkyvät vähän arvostetuissa tekstilajeissa

143

Egyptin kreikkaa

- ★ näyte 11: julkishallinnolle osoitettu kirje
 - * standardinmukainen kirjoitusasu
 - * partisiipin käyttö absoluuttisena nominatiivin sijasta
 - * partikkeleilla vahvistava merkitys
- ★ näyte 12: yksityiskirje
 - * ortografia valaisee fonologian muutoksia
 - * dativiin käytön niukkuus
 - * futuuri- ja optatiivimuotoja ei käytetä
 - * 3. dekl. monikon nominatiivi / akkusatiivi

144

Morfologiaa: aoristi

★ verbit: vahvan aoristin taivutus säännöllistymässä

* analogisesti heikon aoristin taivutuksen mukaan

-ον	-ομεν	>	-α	-αμεν
-ες	-ετε		-ας	-ατε
-ε(ν)	-ον		-ε(ν)	-αν

* kirjallisuudessa molemmat paradigmat jäävät käyttöön

* myöhemmin imperfektin, aoristin ja perfektin päätesarjat sulautuvat

nykykr.

-α	-ες	-ε	-αμε	-ατε	-αν(ε)
----	-----	----	------	------	--------

145

Morfologiaa: 3. deklinaatio

★ nominien 3. deklinaation päätteet

- * perinteisesti akkusatiivin päätte -α (< */η/) γυναῖκα
- * muotoihin aletaan lisätä /n/, jolloin lähestytään 1. deklinaation -α-loppuisten taivutusta γυναῖκαν
- * samaan aikaan sananloppuinen /n/ heikkenee γυναῖκα
- * lopulta akkusatiivimuoto tulee nominatiivimuodon perustaksi 3. deklinaatiossa, ja taivutuskategoriat menevät uusiksi
- * myös monikossa tapahtuu: -ες-pääte tulee vallitsevaksi päätteeksi myös 1. deklinaation nominatiivissa ja akkusatiivissa
- * aikaisemmin -αι (/ai/ > /e/), -ας

146

Morfologiaa: 3. deklinaatio

klassinen kreikka

	1. dekl. -α	3. dekl.
nom.	-α	-∅ / -ς
akk.	-αν	-α
gen.	-ης / -ας	-ος

nykykreikka

fem. -α	mask. -ας
-α	-ας
-α	-α
-ας	-α

147

Sanajärjestys: predikaatti

- ★ kliittinen pronomini usein kaukana pääsanastaan
- ★ seuraus: verbi siirtyy pronomini-objektin luo

S	V	O
*	*	*

 * Πυρετοὶ δὲ **παρηκολούθουν μοι** συνεχεῖς. (Dem.)
- ★ hellenistisenä aikana VO-ryhmä siirtyy usein alkuun, jolloin kliittinen pronomini on taas lauseessa toisena
 - * muut lauseenjäsenet vasta niiden jälkeen
- ★ poikkeuksena uusi informaatio; sekin voidaan sijoittaa lauseen alkuun

148

Sanajärjestys (2)

★ esim.

 O V S S
ἐὰν δέ τι ἐξαπορῶνται ... Διονύσιος ἢ Καλλίστα ζῶντες,
 V O S
τρεφέτωσαν αὐτούς οἱ υἱεῖς πάντες

★ tulos siis sanajärjestys, jossa verbi on yleensä lauseen alussa

- * poikkeuksena tilanne, jossa lauseen alussa on joku painotettava asia

149

Roomalaiset ja kreikan kieli

- ★ hallinnossa kreikan kieli säilyi
 - * ajoittain latinalle haluttiin isompaa roolia
- ★ syntyi yksittäisiä diglossiatilanteita Roomassa, Sisiliassa ja roomalaisissa kolonioissa
 - * roomalaiset koloniat idässä: tavallista se, että keisariajan alussa latinan kieli näkyy vahvasti, ja taantuu 100-luvulla
- ★ muilla kreikankielisillä alueilla latinan läsnäolo ei ollut vahva
 - * latinanopiskelu ei ollut yleistä, mikä näkyy papyrusten määrässä

150

Filippoi

151

Latina ja kreikka

- ★ latinalla ei ollut selvästi erottuvia suuria vaikutuksia kreikan kielen kehitykseen
 - * sanastossa vaikutus rajoittuu pääasiassa hallintoon, armeijaan ja talouteen liittyviin sanoihin
 - * kreikan vaikutus latinan sanastoon ja johdoksiin oli sen sijaan suuri
- ★ syntaksissa kuitenkin nähdään konvergenssi-ilmiöitä
 - * kehitys kreikassa voinut edetä tiettyyn suuntaan latinan vaikutuksesta
 - * ilmiöillä taustansa esiroomalaisen ajan kreikassa

152

Latina ja kreikka (2)

- ★ αὐτός: merkitys klassisessa kreikassa
 - * 'irrallaan' "itse" αὐτὸ τὸ βιβλίον
 - * artikkelin ja sanan välissä "sama" τὸ αὐτὸ βιβλίον
- ★ nykykreikan merkitys
 - * αὐτός / -η / -ο "tämä" αὐτό το βιβλίο
- ★ kehitys:
 - * "sama"-sanana merkitys yhtynyt sanaan "tämä", ja siirtynyt predikatiiviseen asemaan
 - * αὐτῶ τῶ χρόνῳ "tänä vuonna"
- ★ vrt. latinan *ipse*, joka korvaa sanan *idem*
 - * it. *stesso* < *iste ipse*, ra. *même* < **metipsimum*

153

Latina ja kreikka (3)

- ★ sivulauseet korvaavat infinitiivilausekkeita
 - * ἵνα: finaalisesta konjunktiosta yleiskäyttöön
 - * yhteys latinan konjunktion *ut*, jolla laajempi käyttö?
- ★ kreikassa vokaalisysteemin muutoksilla suuri vaikutus verbien morfologiaan
 - * preesens-indikatiivi – preesens-konjunktiivi ja futuurin indikatiivi – aoristin konjunktiivi äänneellisesti yhteen
- ★ tarvittiin konjunktiiville tunnus: ἵνα (> *va*)
 - * latinan vaikutus ei ratkaiseva, mutta ehkä tuki

154

Latina ja kreikka (4)

- ★ liittomuotojen kehitys
 - * futuuri: aluksi "apuverbeinä" ὀφείλω, μέλλω, ἔχω
 - * lopulta vallitsevaksi θέλω (latinassa *habeo*)
 - * lyhenee tunnukseksi θα (< θε να < θέλω να)
- ★ perfektimuotojen kehityksessä paralleleja
 - * lopputulos liittomuoto, kreikassa verbinä ἔχω, latinassa *habeo*
 - * erityisesti ἔχω + pass. perf. partisiippi ilmeisesti aidosti latinan vaikutusta
 - * keskiajan kreikassa tavallinen perfektin muodostustapa

155

Latina ja kreikka (5)

- ★ sanastoa
 - * kuukausien ja kuukauden päivien nimet
 - * καλ. νῶν. εἶδ.; ἰνδικτίων; Ἰανουάριος
 - * hallinto
 - * esim. κολωνία, λίμιτον, μαγίστωρ, -ρος, πραιτώριον
 - * mutta: ὑπάτος "konsuli", σύγκλητος "Rooman senaatti"
 - * armeija
 - * ἀκτουάριος, ἄρμα, ἀρμάριον, κεντυρίων, λεγεών, οὐετρανός
 - * talous
 - * (ἡμ)άσσάριον, δηνάριον, κήνσος
 - * paljon käyttösanastoa, joista osa vasta romaanista

156

Attikismi

★ toinen sofistikka (100-l. jKr.)

- * hahmoja:
 - * Aillios Aristeides (n. 130 – 190); Herodes Attikos (101–177)
 - * historioitsijat Arrianos (n. 95 – 175) ja Appianos (100-l.)
 - * Pausanias (100-l.), elämäkerturi Filostratos (synt. n. 160-170)
 - * romaanikirjailijat Akhilles Tatios ja Longos
 - * Lukianos (synt. n. 120): luova käyttö
- * auktorien kaanonista ei yksimielisyyttä
→ attikalainen koristelu
- * soloikismisyytökset

157

Attikismi

★ suosituksia

- * fonologia: -ττ-, -ρρ-, ξυν(-), γινν-, λεώς
- * substantivointi artikkelin avulla
- * duaalin, dativin ja optatiivin mahd. laaja käyttö
- * mediumin verbimuotojen rehabilitaatio
- * perfektin käyttö klassisen ajan tapaan
- * paljon sanastoa koskevaa
 - * tärkeä lähde kielen muutoksen tutkijoille

"Εὐχαριστεῖν" οὐδεις τῶν δοκίμων εἶπεν, ἀλλὰ "χάριν εἰδέναι"
Frynikhos, *Eklogai* 10

158

Asiaproosaa ja käyttökieltä

★ Epiktetos (n. 60–140)

- * stoalainen filosofi, orjatausta
- * selväkielistä proosaa oppineelle yleisölle
- ★ kirjeitä keisariajalta (s. 21)
 - * 3: sanajärjestys, ἴνα-sivulause, "futuuri", fonologia
 - * 4: perfektin ja aoristin kohtaaminen; -ιον-sanat
 - * 5: sijajärjestelmän muutokset
 - * akkusatiivi kohoamassa "perussijaksi", dativi katoaa
 - * "nykykreikkalaisia" muotoja: ἐμέναν, [ο]ὔδέν = οὐ, ἔναν

159

Kreikka nousee pyhäksi kieleksi

★ *Uusi testamentti* ja muut kristinuskon tekstit

- * aluksi painotus selkeäkielisessä viestinnässä
- * κοινή-proosaa, ei attikistisia tyyli-ihanteita
 - * myös vastareaktio ei-kristillisille grammatikoille ja reetoreille
- * vaikutus myöhempään kristilliseen kirjallisuuteen
- ★ attikismi ja klassiset ihanteet alkavat näkyä kristillisessä kirjallisuudessa 200-luvulta alkaen
 - * nämä vaikutteet yhdistyvät κοινή-vaikutteisiin

160

Olla-verbin morfologiaa

klassinen – koiné

	yks.	mon.
1.	είμι	έσμεν
2.	εί	έστε
3.	έστι(ν)	είσι(ν)

pr
ee
se
ns

varhais-keskibysantti

	yks.	mon.
1.	εἶμαι	εἶμεθα
2.	εἶσαι	εἶσθε
3.	ἔνι	ἔνι

VARIAATIOTA ON!

klassinen – koiné

mennyt aika

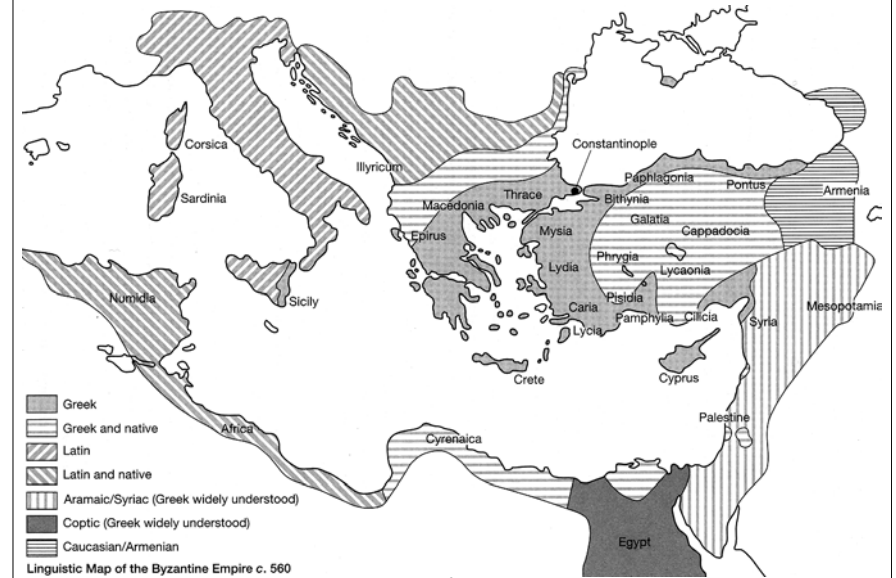
varhais-keskibysantti

	yks.	mon.
1.	ἦ / ἦν / ἦμην	ἦμεν / ἦμεθα
2.	ἦσθα / ἦς	ἦστε / ἦτε
3.	ἦν	ἦσαν

	yks.	mon.
1.	ἦμην	ἦμεθα
2.	ἦσο	ἦσασθε
3.	ἦτο	ἦταν

161

Kielialueet 500-luvulla

Bysantin kielihistoriaa

- ★ aluksi kreikkalais-roomalainen identiteetti
 - * pääkieli kreikka
 - * latinalla hallinnollinen merkitys, joka häviää käytännössä kokonaan 600-luvulla
 - * kosmopoliittinen Konstantinopoli
- ★ tyylien runsaus kreikan kielessä
- ★ 600-800-luvut: valtakunta pienenee
 - * kreikka menettää johtavan kielen aseman Egyptissä ja Palestiinassa
 - * yleinen lukutaidon taso ilmeisesti laskee kreikankielisillä alueilla

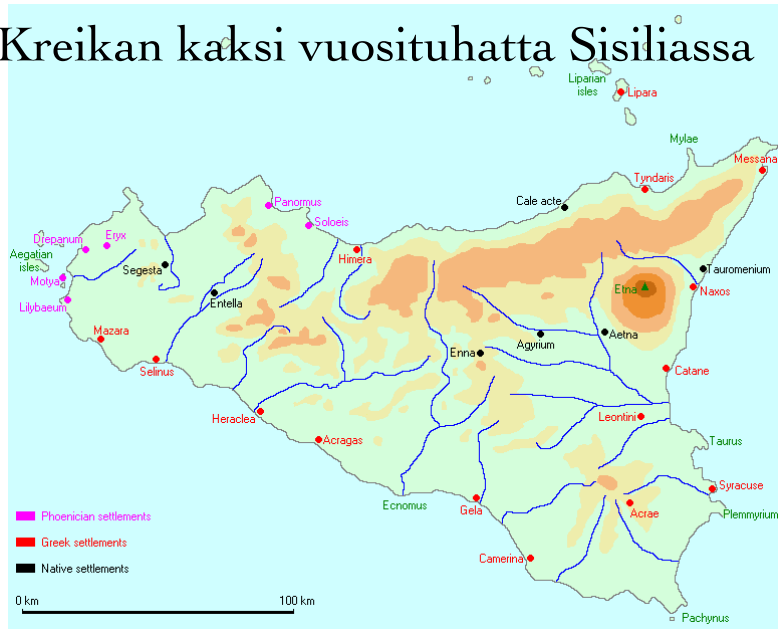
163

Bysantin kielihistoriaa (2)

- ★ keskibysanttilainen aika (867–1204)
 - * bysanttilainen identiteetti:
 - * klassisen ajan, hellenismin, roomalaisajan ja ortodoksisen kristinuskon elementtejä
 - * kauden lopussa kreikankielinen alue rajoittuu Manner-Kreikkaan ja Vähään-Aasiaan
 - * identiteetti määrittyy suhteessa latinalais-katoliseen maailmaan ja arabialais-islamilaiseen maailmaan
- ★ 1100-luvun attikismi:
 - * taustalla klassinen attika ja myöhemmät attikismit
 - * ei kuitenkaan orjallista klassisen tyylin jäljittelyä

164

Kreikan kaksi vuosituhatta Sisiliassa

Siirtokuntien murretausta

Naksos	Khalkis	735	joonia
Syrakusa	Korinti	734	Peloponn. doori
Zankle	Khalkis	730	joonia
Katane	Khalkis (Naksos)	729	joonia
Leontinoi	Megara ja Khalkis	729	doori + joonia
Megara Hyblaia	Megara	728	doori
Gela	Rhodos	688	doori
Himera	Zankle	650	joonia
Selinus	Megara Hybl.	630	doori

Arkaainen ja klassinen aika

ἱάρον ὁ Δεινομένεος
καὶ τοὶ Συρακόσιοι
τοὶ Δι Τυροῦν' ἀπὸ Κύμας.

167

Hellenistinen aika

- ★ Theokritos
 - * Syrakusasta (?) Aleksandriaan, fl. 200-luvulla
 - * doorilainen murre "maalaiskielen" asemassa
 - * ainekset:
 - * Syrakusan doori ja/tai Kyrenen doori
 - * aiolialainen (ja yleisemmin epiikan) taidekieli
- ★ Entellan doorilainen κοινή
 - * fono- ja morfologisesti doorilaista
 - * myös yleis-koινή:n piirteitä
 - * monikielisyys: oskilaisia ja latinalaisia nimiä

168

Diodoros Sisilialainen

- ★ kotoisin Agyrionista, *floruit* n. 60 – 30 eKr.
- ★ teos laajin antiikista säilynyt historiateos
 - * kokoomateos – D:n oma panos kiistely
- ★ kieli suht. yhtenäistä hellenististä proosaa
 - * prepositiolausekkeet korvaavat pelkkiä sijamuotoja
 - * ὄδε jne. -demonstratiivipronominien käyttö vähäistä
 - * (προ)ειρημένος suosittu
 - * optatiivin käyttö vaihtelevaa, historiallinen presens harvinaisuus
 - * liittomuotojen kaltaiset ilmaisut tavallisia
 - * sisilialaisia erityispiirteitä hankala löytää

169

Roomalaisajan kaksikielinen provinssi

(kaksikieliset *tekstit* silti harvinaisia)

Στήλαι ἐνθάδε τυποῦνται καὶ χαράσσονται ναοῖς ἱεροῖς σὺν ἐνεργείαις δημοσῆαις.

Tituli heic ordinantur et sculpuntur aidibus sacreis qum operum

CIL X 7296 publicorum.

170

Roomalaisaika: itärannikko

171

Messina: latinan prestiisi

172

Kaksikielinen Catania

173

Kaksikielinen Catania (2)

Roomalaisajan kivikirjoitukset

	määrä	kreikk.	lat.	2-kiel.
julkinen tila	70	9%	90%	1%
pakanalliset hautakirjoitukset	220	38%	61%	1%
kristilliset hautakirjoitukset	150	79%	21%	0%

174

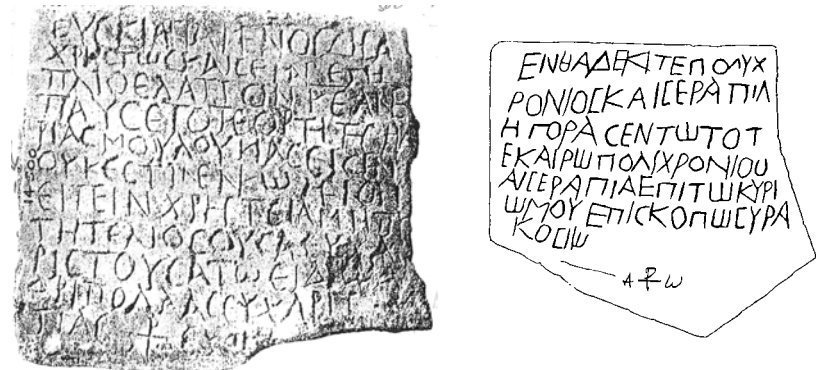
Kreikankielinen Syrakusa

Roomalaisajan kivikirjoitukset

	määrä	kreikk.	lat.	2-kiel.
julkinen tila	70	10%	89%	1%
pakanalliset hautakirjoitukset	220	68%	32%	0%
kristilliset hautakirjoitukset	1080	87%	13%	0%

175

Syrakusan katakombien kreikkaa

176